

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

ORTAÖĞRETİM
TARİH DERSİ
(9, 10 VE 11. SINIFLAR)
ÖĞRETİM PROGRAMI

2018

İÇİNDEKİLER

1. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI ÖĞRETİM PROGRAMLARI	4
1.1. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI	4
1.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ PERSPEKTİFİ	5
1.2.1. Değerlerimiz	5
1.2.2. Yetkinlikler	6
1.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI	8
1.4. BİREYSEL GELİŞİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI	9
1.5. SONUÇ	10
2. TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN UYGULANMASI	11
2.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI	11
2.2. ALANA ÖZGÜ YETERLİLİK VE BECERİLER	13
2.3. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR	17
2.3.1. Ders Kitabı Yazımında Dikkat Edilecek Hususlar	18
2.4. ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU	20
2.5. TARİH DERSİ KİTAP FORMA SAYILARI VE KİTAP EBADI	20
3. TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN YAPISI	21
3.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI	21
3.2. SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	22
9. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	22
10. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	29
11. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	36

Bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bir taraftan farklı konu ve sınıf düzeylerinde sarmal bir yaklaşımla tekrar eden kazanımlara ve açıklamalara, diğer taraftan bütünsel ve bir kerede kazandırılması hedeflenen öğrenme çıktılarına yer verilmiştir. Her iki gruptaki kazanım ve açıklamalar da ilgili disiplinin yetkin, güncel, geçerli ve eğitim öğretim sürecinde hayatla ilişkileri kurulabilecek niteliktedir. Bu kazanımlar ve sınırlarını belirleyen açıklamaları, sınıflar ve eğitim kademeleri düzeyinde değerler, beceriler ve yetkinlikler perspektifinde bütünlük sağlayan bir bakış açısıyla yalın bir içeriğe işaret etmektedir. Böylelikle üst bilişsel becerilerin kullanımına yönlendiren, anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan, sağlam ve önceki öğrenmelerle ilişkilendirilmiş, diğer disiplinlerle ve günlük hayatla değerler, beceriler ve yetkinlikler çevresinde bütünlüğe bir öğretim programları toplamı oluşturulmuştur.

1.1. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI

Öğretim programları, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde ifade edilen “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanmıştır.

Eğitim ve öğretim programlarıyla sürdürülen tüm çalışmalar; okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde aşağıdaki amaçlara ulaşmaya yöneliktir:

1. Okulöncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek
2. İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak
3. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak

4. Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak.

1.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ PERSPEKTİFİ

Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevi kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur. Güncellik içinde öğrenme öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar ise bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla arızidir ve bu sebeple de sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir.

1.2.1. DEĞERLERİMİZ

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.

Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla

yerine getirir. “Eğitim programı”; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır.

Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: *adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır.

1.2.2. YETKİNLİKLER

Eğitim sistemimiz yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde* (TYÇ) belirlenmiştir. TYÇ sekiz anahtar yetkinlik belirlemekte ve aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

- 1) *Anadilde iletişim*: Kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmaktır.
- 2) *Yabancı dillerde iletişim*: Çoğunlukla ana dilde iletişimin temel beceri boyutlarını paylaşmakta olup duygu, düşünce, kavram, olgu ve görüşleri hem sözlü hem de yazılı olarak kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre eğitim, öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi uygun bir dizi sosyal ve kültürel bağlamda anlama, ifade etme ve yorumlama becerisine dayalıdır. Yabancı dillerde iletişim, aracılık etme ve kültürlerarası anlayış becerilerini de gerektirmektedir. Bireyin yeterlilik seviyesi, bireyin sosyal ve kültürel geçmişi, çevresi, ihtiyaçları ve ilgilerine bağlı olarak dinleme, konuşma, okuma ve yazma boyutları ile farklı diller arasında değişkenlik gösterecektir.
- 3) *Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler*: Matematiksel yetkinlik, günlük hayatta karşılaşılan bir dizi problemi çözmek için matematiksel düşünme tarzını geliştirme ve uygulamadır. Sağlam bir aritmetik becerisi üzerine inşa edilen süreç, faaliyet ve bilgiye vurgu yapılmaktadır. Matematiksel yetkinlik, düşünme (mantıksal ve uzamsal düşünme) ve sunmanın (formüller, modeller, kurgular, grafikler ve tablolar) matematiksel modlarını farklı derecelerde kullanma beceri ve isteğini içermektedir.

Bilimde yetkinlik, soruları tanımlamak ve kanıta dayalı sonuçlar üretmek amacıyla doğal dünyanın açıklanmasına yönelik bilgi varlığına ve metodolojiden yararlanma beceri ve arzusuna atıfta

bulunmaktadır. Teknolojide yetkinlik, algılanan insan istek ve ihtiyaçlarını karşılama bağlamında bilgi ve metodolojinin uygulanması olarak görülmektedir. Bilim ve teknolojide yetkinlik, insan etkinliklerinden kaynaklanan değişimleri ve her bireyin vatandaş olarak sorumluluklarını kavrama gücünü kapsamaktadır.

- 4) *Dijital yetkinlik*: İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir.
- 5) *Öğrenmeyi öğrenme*: Bireyin kendi öğrenme eylemini etkili zaman ve bilgi yönetimini de kapsayacak şekilde bireysel olarak veya grup hâlinde düzenleyebilmesi için öğrenmenin peşine düşme ve bu konuda ısrarcı olma yetkinliğidir. Bu yetkinlik, bireyin var olan imkânları tanıyarak öğrenme ihtiyaç ve süreçlerinin farkında olmasını ve başarılı bir öğrenme eylemi için zorluklarla başa çıkma yeteneğini kapsamaktadır. Yeni bilgi ve beceriler kazanmak, işlemek ve kendine uyarlamak kadar rehberlik desteği aramak ve bundan yararlanmak anlamına da gelir. Öğrenmeyi öğrenme, bilgi ve becerilerin ev, iş yeri, eğitim ve öğretim ortamı gibi çeşitli bağlamlarda kullanılması ve uygulanması için önceki öğrenme ve hayat tecrübelerine dayanılması yönünde öğrenenleri harekete geçirir.
- 6) *Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler*: Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır.
- 7) *İnisiyatif alma ve girişimcilik*: Bireyin düşüncelerini eyleme dönüştürme becerisini ifade eder. Yaratıcılık, yenilik ve risk almanın yanında hedeflere ulaşmak için planlama yapma ve proje yönetme yeteneğini de içerir. Bu yetkinlik, herkesi sadece evde ve toplumda değil işlerine ait bağlam ve şartların farkında olabilmeleri ve iş fırsatlarını yakalayabilmeleri için aynı zamanda iş hayatında desteklemekte; toplumsal ve ticari etkinliklere girişen veya katkıda bulunan kişilerin ihtiyaç duydukları daha özgün bilgi ve beceriler için de bir temel teşkil etmektedir. Etik değerlerin farkında olma ve iyi yönetişimi desteklemeyi de kapsar.
- 8) *Kültürel farkındalık ve ifade*: Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak görüş, deneyim ve duyguların yaratıcı bir şekilde ifade edilmesinin önemini takdiridir.

1.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI

Hiçbir insan bir başkasının birebir aynısı değildir. Bu sebeple öğretim programlarının ve buna bağlı olarak ölçme ve değerlendirme sürecinin “herkese uygun”, “herkes için geçerli ve standart olması” insanın doğasına terstir. Bu sebeple ölçme ve değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edilmesi şarttır. Öğretim programları bu açıdan bir yol göstericidir. Öğretim programlarından ölçme değerlendirmeye ait bütün unsurları içermesini beklemek gerçekçi bir beklenti olarak değerlendirilemez. Eğitimde çeşitlilik; birey, eğitim düzeyi, ders içeriği, sosyal ortam, okul imkânları vb. iç ve dış dinamiklerden ciddi şekilde etkilendiği için, ölçme ve değerlendirme uygulamalarının etkililiğini sağlamada öncelik öğretim programlarından değil öğretmen ve eğitim uygulayıcılarından beklenir. Bu noktada özgünlük ve yaratıcılık öğretmenlerden temel beklentidir.

Bu bakış açısından hareketle öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yön veren ilkeleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1. Ölçme ve değerlendirme çalışmaları öğretim programının tüm bileşenleri ile azami uyum sağlamalı, kazanım ve açıklamaların sınırları esas alınmalıdır.
2. Öğretim programı, ölçme sürecinde kullanılabilecek ölçme araç ve yöntemleri açısından uygulayıcılara kesin sınırlar çizmez, sadece yol gösterir. Ancak tercih edilen ölçme ve değerlendirme araç ve yönteminde, gereken teknik ve akademik standartlara uyulmalıdır.
3. Eğitimde ölçme ve değerlendirme uygulamaları eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır ve eğitim süreci boyunca yapılır. Ölçme sonuçları tek başına değil izlenen süreçlerle birlikte bütünlük içinde ele alınır.
4. Bireysel farklılıklar gerçeğinden dolayı bütün öğrencileri kapsayan, bütün öğrenciler için genel geçer, tek tip bir ölçme ve değerlendirme yönteminden söz etmek uygun değildir. Öğrencinin akademik gelişimi tek bir yöntemle veya teknikle ölçülüp değerlendirilmez.
5. Eğitim sadece “bilme (düşünce)” için değil, “hissetme (duygu)” ve “yapma (eylem)” için de verilir; dolayısıyla sadece bilişsel ölçümler yeterli kabul edilemez.
6. Çok odaklı ölçme değerlendirme esastır. Ölçme ve değerlendirme uygulamaları öğretmen ve öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleştirilir.
7. Bireylerin ölçme ve değerlendirmeye konu olan ilgi, tutum, değer ve başarı gibi özellikleri zamanla değişebilir. Bu sebeple söz konusu özellikleri tek bir zamanda ölçmek yerine süreç içindeki değişimleri dikkate alan ölçümler kullanmak esastır.

1.4. BİREYSEL GELİŞİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Öğretim programlarının geliştirilmesi sürecinde insanın çok yönlü gelişimsel özelliklerine dair mevcut bilimsel bilgi ve birikim dikkate alınarak bütün bileşenler arasında ahengi dikkate alan harmonik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bağlamda bazı temel gelişim ilkelerine değinmek yerinde olacaktır.

Öğretim programları, insan gelişiminin belirli bir dönemde sonlanmadığı ve gelişimin hayat boyu sürdüğü ilkesi ile hazırlanmıştır. Bu sebeple öğretim programlarında, her yaş döneminde bireylerin gelişim özelliklerini dikkate alarak destekleyici önlemler alınması önerilmektedir.

Gelişim, hayat boyu sürse de tek ve bir örnek yapıda değildir. Evreler hâlinde ilerler ve her evrede bireylerin gelişim özellikleri farklıdır. Evreler de başlangıç ve bitişleri açısından homojen değildir. Bu sebeple programlar olabildiğince bunu göz önünde bulunduran bir hassasiyetle yapılandırılmıştır. Programların amaçlarını ve kazanımlarını gerçekleştirme sürecinde gerekli uyarlamaların öğretmen tarafından yapılması beklenir.

Gelişim dönemleri ardışık ve değişmeyen bir sıra izler. Her evrede olup bitenler takip eden evreleri etkiler. Öte yandan bu ardışıklık belirli yönelimlerle karakterize edilir: basitten karmaşığa, genelden özele ve somuttan soyuta doğru gelişim gibi. Program geliştirme sürecinde söz konusu yönelimler hem bir alandaki yeterliliği oluşturan kazanım ve becerilerin ön şart ve ardılığı noktasında dikkate alınmış hem de sınıflar düzeyinde derslerin dağılımlarında ve birbirleriyle ilişkilerinde göz önünde bulundurulmuştur.

Öğretim programlarında insan gelişiminin bir bütün olduğu ilkesi ile hareket edilmiştir. İnsanın farklı gelişim alanlarındaki özellikleri birbirleri ile etkileşim hâlinindedir. Söz gelimi dil gelişimi düşünce gelişimini etkiler ve düşünce gelişiminden etkilenir. Bu sebeple öğretmenlerden, öğrencinin edindiği bir kazanımın, gelişimde başka bir alanı da etkileyeceğini dikkate alması beklenir.

Öğretim programları bireysel farklılıklara ilişkin hassasiyetler göz önünde bulundurularak yapılandırılmıştır. Kalıtsal, çevresel ve kültürel faktörlerden kaynaklanan bireysel farklılıklar ilgi, ihtiyaç ve yönelme açısından da kendini belli eder. Öte yandan bu durum bireylerarası ve bireyin kendi içindeki farklılıkları da kapsar. Bireyler hem başkalarından farklılık gösterir hem de kendi içindeki özellikleri ile farklıdır. Örneğin bir bireyin soyut düşünme yeteneği güçlü iken aynı bireyin resim yeteneği zayıf olabilir.

Gelişim hayat boyu sürmekle birlikte bu gelişimin hızı evrelere göre değişkendir. Hızın yüksek olduğu zamanlar gelişim açısından riskli ve kritik zamanlardır. Bu sebeple öğretmenlerin gelişim hızının yüksek olduğu zamanlarda öğrencinin durumuna daha duyarlı davranması beklenir. Söz gelimi ergenlik dönemi kimlik edinimi için kritik dönemdir ve eğitim bu dönemde kimlik edinimini destekleyici sosyal etkileşimleri artırır ve yönetir.

1.5. SONUÇ

Elimizdeki programları güncelleme sürecinde hangi işlemlerden ve aşamalardan geçtiğimiz üzerine bilgi vermek de yerinde olacaktır. Bu bağlamda:

- Farklı ülkelerin son yıllarda benzer gerekçelerle yenilenip güncellenen öğretim programları incelenmiş,
- Yurt içinde ve yurt dışında eğitim öğretim ve programlar üzerine yapılan akademik çalışmalar taranmış,
- Başta Anayasamız olmak üzere ilgili mevzuat, kalkınma planları, hükûmet programları, şûra kararları, siyasi partilerin programları, sivil toplum kuruluşları ve sivil araştırma kurumları tarafından hazırlanan raporlar vb. dokümanlar analiz edilmiş,
- Millî Eğitim Bakanlığı programlar ve öğretim materyalleri daire başkanlıkları tarafından geliştirilen anketler aracılığıyla öğretmen ve yöneticilerin programlar ve haftalık ders çizelgelerine yönelik görüşleri toplanmış,
- İllerden gelen her bir branşla ilgili zümre raporları incelenmiş,
- Branşlara yönelik açık uçlu sorulardan oluşan ve elektronik ortamda erişime açılan anket verileri derlenmiş,
- Eğitim fakültelerimizin branşlar ölçeğinde hazırladıkları raporlar incelenmiş,

Bütün görüş, öneri, eleştiri ve beklentiler, Bakanlığımızın ilgili birimlerinden uzman personel, öğretmen ve akademisyenlerden oluşan çalışma gruplarınca değerlendirilmiştir.

Yapılan tespitler doğrultusunda öğretim programlarımız gözden geçirilip güncellenmiş ve yenilenmiştir. Programların uygulanmasına 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibarıyla topyekûn geçilecek ve sonrasında yapılacak izleme değerlendirme sonuçlarına göre yine gerekli güncellemeler yapılacaktır. Böylelikle programlarımızın gelişmelerle ve bilimsel, sosyal, teknolojik vb. ihtiyaçlarla koşutluğunun sürekliliği sağlanmış olacaktır.

2.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI

On dokuzuncu yüzyılda ulus devletlerin ortaya çıkmasını takiben genel eğitim kurumlarına verilen en önemli görevlerden birisi, vatandaşlık bilinci gelişmiş bireyler yetiştirmek olmuştur. Bu doğrultuda dil ve edebiyatın yanı sıra tarih derslerine de özel önem verilmiştir. Bu dönemde, geçmişteki olay ve olguların tarihçiler tarafından ortaya konulduğu haliyle öğrencilere aktarılmasını temel alan geleneksel tarih öğretimi anlayışı hâkim olmuştur. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde gelişen yeni tarih öğretimi anlayışında ise bilgiden ziyade tarihsel düşünme becerileri ön plana çıkarılmış ve öğrencilere kanıt değerlendirme, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir.

Öğrencilere, geçmişe dair bilgiler verilmesi ve bu bilgiler aracılığıyla tarihe özgü çeşitli yeterlilik ve beceriler kazanmaları amacıyla hazırlanan Tarih Dersi Öğretim Programı, tarih biliminin doğasına uygun olarak sosyal bilimlerin farklı dallarının perspektif ve terminolojisinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu öğretim programı anlayışı; öğrencilerin tarihteki farklı konulara bütüncül bir bakış açısıyla bakmasını sağlamanın yanında tarih derslerini daha anlaşılır ve zevkli hale getirmeye de yardımcı olacaktır.

Kronolojik ve tematik anlayışların bir araya getirildiği bir yaklaşımla düzenlenen öğretim programıyla, öğrenenlerin aktif olarak rol aldığı bir öğrenme ortamında tarihî bilginin yapılandırılması amaçlanmıştır.

Ünitelerin içeriğini oluşturan konuları ilgili kavramlarla beraber öğretmeyi hedefleyen öğretim programı, bu yapıyla anlamlı ve kalıcı öğrenmeye katkı sağlayacaktır. Öğretim programı her bir üniteye geçen temel kavram, olgu ve genellemeleri ön plana çıkarmaktadır. Tarihî olayların sağlıklı bir biçimde öğrenilebilmesi için her bir olayla ilgili temel kavram, olgu ve genellemeler arasındaki ilişkinin öğrenenler tarafından anlaşılması gerekmektedir. Öğrencilerin kavramlardan hareketle olgulara olgulardan da genellemelere ulaşmaları beklenir.

Tarih Dersi Öğretim Programı, önceki öğretim programlarının aksayan ve eleştirilen yönleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Öğretim programının içeriği hazırlanırken kavram ve olgulara dair soyut temalara ilişkin somut tarihî örneklerde Türk, İslam ve Anadolu tarihlerine ağırlık verilmiştir. Bu bakış açısı çerçevesinde içeriğin sunumunda insanlık tarihinin birikimi Türk ve Türkiye tarihinden seçilen olaylar merkezinde ele alınmıştır. Öğrencilerin, tarihî olay ve olguları mekânın yanı sıra maddi manevi bağlam ve yapılarla da ilişkilendirerek neden ve sonuçlarıyla birlikte derinlemesine analiz etmeleri amaçlanmıştır.

Bu yaklaşımla hazırlanan Tarih Dersi Öğretim Programı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri esas alınarak aşağıda sıralanan amaçları gerçekleştirmek üzere düzenlenmiştir.

Bu programla öğrencilerin;

- 1) Geçmişten bugüne insanlığın birikimli mirasını kavramaları,
- 2) İnsanlık/dünya, Türk ve Türkiye (Anadolu) tarihinin farklı dönemlerini anlamak için gereken kavram, olay, olgu, kişi ve kurum bilgilerini kazanmaları,
- 3) Türk, İslam ve Türkiye tarihinde rol oynamış önde gelen siyasi ve sosyal teşekküller ile önemli şahsiyetleri tanımaları,
- 4) Yaşadıkları toplum, ülke ve dünyanın bugünlere nasıl geldiğinin farkındalığını kazanarak, günümüzde olup bitenleri yorumlamayı ve geleceğe yönelik projeksiyonlar oluşturabilmeyi kapsayan bir tarih bilinci geliştirmeleri,
- 5) İnsanlık tarihi bağlamında Türk milletinin ve Türk kültürünün geçmişten bugüne serüvenini takip etmeleri ve anlamaları,
- 6) Medeniyetimizin dayandığı temel değerleri kavramaları, benimsemeleri ve bunları davranışlarına yansıtmaları,
- 7) Tarihî bir olay veya olgunun yerel, ulusal ve uluslararası boyut ve etkileşimleri olduğu konusunda farkındalık oluşturmaları,
- 8) Tarihî olayların, meydana geldiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî özelliklerini yansıttığını ve bu nedenle bir olayı değerlendirirken olayın meydana geldiği dönemin koşullarını dikkate almanın gerekliliğini kavramaları,
- 9) Birincil ve ikincil kaynaklarda yer alan kanıtları belirleme, analiz etme, yorumlama ve değerlendirmeyi içeren tarihe özgü yeterlilik ve becerileri geliştirmeleri, edindikleri bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini sorgulayarak kanıtlarla desteklenen çıkarımlarda bulunmaları,
- 10) Millî kimlik ve aidiyet duygularını geliştirerek Türkiye'nin küreselleşen dünya içindeki yerini ve rolünü kavramaları,
- 11) Geçmişin tarihî bilgiye dönüştürülmesi süreçlerinde tarihçilerin esas aldıkları ilkeler ile yararlandıkları yöntemleri ve kullandıkları becerileri birer yaşam becerisi haline getirmeleri,
- 12) Belirli bir tarihî olay veya olgunun farklı bakış açıları veya tarih görüşleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde değerlendirilip yorumlanabileceği konusunda farkındalık oluşturmaları ve bu farklı anlayışlara saygı duymaları,
- 13) Toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanması ve sürdürülmesinin yanı sıra millî kimliğin oluşmasında ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.

2.2. ALANA ÖZGÜ YETERLİLİK VE BECERİLER¹

Tarih biliminin doğası ve tarihçilerin çalışma yöntemlerine dayanan bu beceriler; öğrencilerin tarihsel kavramlar ile geçmişteki olayları, olguları, gelişmeleri, kişileri, yerleri ve ilişkileri kendi özgün bağlamları çerçevesinde ele alıp analiz ederek kavramalarını sağlamaya yönelik kapasite ve yeterlilikleri ifade eder. Tarihsel düşünme becerileri aynı zamanda; öğrencilerin kronolojik olarak akıl yürütmelerine, geçmişteki olay ve olgular arasında neden-sonuç bağlantıları kurmalarına, sosyal yapılar, kurumlar ve siyasi teşekküllerin zaman içerisinde geçirdikleri değişimleri ile süreklilik arz eden özelliklerini kavramalarına, geçmişteki olay ve olguları güncel olay ve olgularla ilişkilendirmelerine olanak sağlamayı amaçlar. Tarihsel düşünme becerileri aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Kronolojik Düşünme Becerisi: Kronolojik düşünme tarih biliminin temelidir. Kronoloji, olayların ne zaman ve hangi sırayla meydana geldiğidir. Öğrencilerin kronoloji becerisi olmadan olaylar arasındaki ilişkileri incelemesi veya tarihteki sebep-sonuç ilişkilerini açıklaması imkânsızdır. Kronoloji, tarihsel düşünmeyi düzenleyen zihinsel bir yapı işlevi görür. Bu becerinin kazandırılmasının ön şartı gün, ay, yıl, dönem, çağ, yüzyıl vb. zaman kavramları ve takvim çeşitleri ile bunlara ait temel kavramların (MÖ, MS, yüzyıl vb.) karşılaştırmalı olarak öğretilmesidir.

Tarihsel Kavrama Becerisi: Tarihsel metinlerin en belirleyici özelliklerinden biri de tarihi olayları tutarlı bir şekilde yeniden düzene koymasındır. Bunun da ötesinde tarihsel metinler; tarihin akışı içerisinde insanların eğilimlerini, karşılaştıkları sorunları, yaşadıkları karmaşık dünyayı açıklama gücüne sahiptirler. Öğrenciler; öykü, biyografi, otobiyografi ve benzeri metinleri anlamak için bu metinleri zihinlerinde canlandırarak okuma yeteneğini geliştirmelidir. Bunu yaparken birey ve grupların niyetlerini, eğilimlerini, değer yargılarını, fikirlerini, umutlarını, şüphelerini, kararlarını, güçlü ve zayıf yanlarını göz önüne almalıdır.

Tarihsel metinleri kavramak ayrıca öğrencilerin tarihsel yaklaşım edinmelerini yani geçmişteki olayları yaşandığı dönemin şartları ve kavramlarıyla ele alarak o dönemi yaşayanların bakış açısıyla inceleyebilmelerini gerektirir. Bunun için öğrenciler; geçmişe ait buluntu, belge, günlük, mektup, sanat eseri, edebi ürün vb. kaynakları incelerken geçmiş bugünün kavram ve normlarıyla değerlendirmekten kaçınmayı öğrenmeli ve olayların meydana geldiği tarihsel bağlamı göz önünde bulundurmalarıdır. Ayrıca bu önemli kazanımların ötesinde öğrenciler; tarihsel olayları yeniden açıklayan veya yorumlayan anlatıları da kavrayacak becerileri geliştirmeli, tarihsel akış içinde etkili olmuş güçler arasındaki ilişkiyi ve bu güçlerin olayların gidişatını nasıl etkilediğini analiz edebilmelidir.

¹ Burada yer alan beceri ve yeterliliklerin bir kısmı <http://www.nchs.ucla.edu/history-standards/standards-for-grades-k-4/historical-thinking-standards> adlı internet sitesinden özetlenerek tercüme edilmiştir.

Neden-Sonuç İlişkisi Kurma Becerisi: Açık bir şekilde görünmeseler de geçmişteki olay ve olgular bir veya daha fazla boyutuyla birbirleriyle ilişkili olabilmektedir. Bir olayın sonuçları veya oluşturduğu etkiler, başka bir olay veya olgunun ortaya çıkmasına yol açabildiği gibi olayın yönünün veya kapsamının belirlenmesine de sebep olabilmektedir. Öğrencilerin geçmişteki olay ve olgular arasındaki ilişkileri keşfedip bu ilişkileri göz önünde bulundurarak geçmişe bakmaları tarihi bilgiyi kendi özgün bağlamında değerlendirebilmeleri açısından önem arz etmektedir. Öğrencilerin tarihsel neden-sonuçlar arasındaki ilişkileri belirlemelerine, analiz etmelerine ve değerlendirmelerine olanak sağlanması bir olayın birden fazla sebep ve sonucunun olabileceğini kavramaları açısından da önemlidir.

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi: Geçmişin her hangi bir kesiminde birden fazla gelişmenin aynı anda meydana geldiği muhakkaktır. Bunların bazıları hızla değişip dönüşürken bazılarının da uzun süreler devam ettiği görülür. Örneğin 1946 yılından itibaren Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçilmesine rağmen aynı dönemde insanların yaşamında çok büyük değişiklikler olmamıştır. Siyasi sistemdeki bu değişim, daha uzun bir süre zarfında toplum hayatını etkilemeye devam etmiştir. Eğer öğrenciler, “1949 yılında Türkiye’de herhangi bir şey olmamıştır.” diyorlarsa bunun nedeni öğrencilerin geçmişi yalnızca bir “olaylar listesi” olarak görüyor olmalarıdır. Değişim ve sürekliliği anlamının yollarından biri sağduyumuza güvenerek hangi dönemlerde hiçbir değişim olmadığına, hangi dönemlerde sınırlı değişimler gerçekleştiğine ve/veya hangi dönemlerde önemli değişimler meydana geldiğine bakmaktır. Değişim ve süreklilik konusunda bir yargıya varmadan önce, geçmişteki iki farklı tarih arasında veya geçmişteki bir zaman ile günümüz arasında nelerin değiştiğini ya da nelerin aynı kaldığını görmemiz gerekir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte yaşanan değişimler ve devam eden durumlar buna örnek olarak gösterilebilir.

Zaman içerisinde meydana gelen değişimleri bazen gelişme veya ilerleme bazen de gerileme veya bozulma olarak nitelendiririz. Tarih içerisindeki değişimlerin geçmişteki ve günümüzdeki farklı örneklerle karşılaştırılmalarına olanak sağlayan örnek olay incelemeleri, metin (mektuplar, gazete haberleri, biyografiler vb.) ve görsel (fotoğraf, film, resim vb.) analizleri bu becerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma Becerisi: Tarihsel düşünmenin belki de hiçbir boyutu, “tarih yazmak” veya “tarih çalışmak” kadar heyecanlı ve geliştirici değildir. Tarihsel sorgulama; konu hakkındaki kanıtların yeterince zengin olduğu, olayda yer alan insanların konuşulduğu, olayla ilişkisi olan farklı bakış açıları ve farklı geçmişlere sahip insanların çıkar, inanış ve fikirlerini yansıttığı ölçüde iyi bir sorgulama türüdür. Öğrencilerin bir dokümanı, bir kaydı, arkeolojik bir kalıntıyı veya tarihsel bir mekânı incelemeleri teşvik edilir. Tarihsel sorgulamaya bir problemin tanımlanmasıyla başlanmalıdır. Metinde sunulan tarihsel anlatının kritik noktalarında sorgulama yapmak

gerekmektedir. Bunun için geçmişe ait kanıtlar yardımıyla yani tarihsel dokümanlarla, tanıkların anlatımları, mektuplar, günlükler, buluntular ve fotoğraflarla çalışılmalı, tarihi mekânlara geziler düzenlenmeli ve sözlü tarih çalışmaları yapılmalıdır.

Kanıt temelli öğrenmeye dayanan bu süreçte, öğrencilerin belge veya buluntunun ait olduğu tarihsel dönem hakkındaki bilgileri ve bu konuya ilişkin ulaşabildikleri kaynaklar çok önemlidir. Öğrencilerin ellerindeki kanıtlar, ele alınan konuyla ilgili bir yargıya varmak ya da bir sonuç çıkarmak için bazen yetersiz olabilir. Boşlukları doldurmak, eldeki belgeleri değerlendirmek ve güçlü bir tarihsel anlatı oluşturmak daha kapsamlı bilgiler ve daha geniş bir bakış açısı gerektirir. Bu noktada öğrencilere çeşitli kaynak ve materyallere erişim fırsatı sağlanmalıdır. Bu süreçte öğrenciler; ellerindeki malzemeleri hem gerçek olmaları ve güvenilirlikleri açısından hem de sundukları bilgiler açısından sorgulamayı, aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeyi ve elde ettikleri bilgilerden yola çıkarak kendi tarihsel metin ya da anlatılarını oluşturmayı öğrenebilirler. Böylece öğrenciler sorgulamaya dayalı araştırmanın kendi üretkenliklerine katkısını fark edeceklerdir. Yazılı tarihin bir insan yapımı olduğunu ve dolayısıyla geçmiş hakkındaki birçok yargının geçici ve tartışılabilir olduğunu daha iyi anlayacaklardır. Öte yandan dikkatli bir araştırmanın geçmişle ilgili sorunların üzerindeki sis perdesini kaldırabileceğini ve daha önce ortaya atılmış iddiaları çürütebileceğini kavrayacaklardır. Sorgulamaya dayalı tarihsel araştırmaya etkin olarak katılan öğrenciler tarihçilerin geçmişi neden sürekli yeniden yorumladıklarını anlayacaklardır. Yeni yorumların sadece yeni bulunmuş kanıtlar doğrultusunda oluşturulmadığını, sonradan ortaya çıkan bakış açıları ışığında da oluşturulabileceğini öğreneceklerdir.

Tarihsel Analiz ve Yorum Becerisi: Öğrenciler tarihsel metni analitik bir bakış açısıyla inceleyebilen iyi bir tarih okuyucusu olmalıdır. Bunun için öğrencilerin; temel olguyu, doğru cevabı ve en geçerli yorumu bulma konusunda doğru bir bakış açısına sahip olmaları gerekir. Öğrencilere; “Amaca uygun okuyor muyum?”, “Öğrenmek istediğim bu mu?” gibi sorular sordurmak gerekir. Aksi takdirde öğrenciler her tarihsel metinde anlatılanların peşinen doğru ve gerçek olduğunu düşünebilirler. Bu tür sorunlar tarih ders kitaplarının tarihî bilgiyi geleneksel olarak aktarma biçimlerinden de kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ders kitaplarında olgular belirlenmiş bir sonuca doğru sıralı bir şekilde sunulmaktadır. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için ele alınan her konuyla ilgili birden fazla kaynak kullanmak gerekir. Böylece öğrencinin diğer tarih dokümanlarını ve buluntularını kullanarak geçmişe ilişkin farklı yorumları ve yaklaşımları görmesi mümkün olacaktır.

Tarih genellikle “geçmişte meydana gelen olaylar” olarak tanımlanır ve tarihten bu anlaşılır. Fakat yazılı tarih, sadece geçmişte olan olaylar değil bu olayların neden ve nasıl olduğu hakkında tarihçi ile olgular arasında gerçekleşen diyalogdur. Öğrenciler, tarihçilerin metinlerini oluştururken farklı olguları kullanabileceklerini ve bu olguları farklı yorumlayabileceklerini kavramalıdır. Tarihsel

inceleme veya araştırma belirli bir tarihsel konu hakkındaki iddiaları inceleyip değerlendirerek eldeki kanıtlara dayalı geçici de olsa geçerli sonuçlara ulaşmaktır.

Tarihsel analiz ve yorum yapabilmek için öğrenciler tarihsel kavrama becerilerini kullanmalıdır. Örneğin tarihî bir doküman veya metnin yazarını ya da kaynağını belirleme ve geçerliliğini değerlendirme (tarihsel kavrama becerisi) birbiriyle ihtilafli tarih metinlerini karşılaştırmanın (tarihsel analiz ve yorum becerisi) ön koşuludur. Analiz yapma, kavrama ile ilgili beceriler üzerine inşa edilerek öğrenciden tarihçinin kanıtlarının ve bu kanıtlardan yola çıkarak yaptığı yorumlarının sağlamlığını değerlendirmesi istenir. İyi yazılmış tarihsel metinler, öğrencilerin tarihte neden sonuç ilişkilerini analiz etmelerini kolaylaştırır. Böylece öğrenci; toplumsal değişimin nasıl olduğunu, insanın eğilimlerinin önemini, süreç ve çıktılar kargaşası içinde insanın amaçlarını ve bunların diğer etkenler tarafından nasıl etkilendiğini analiz edebilir.

Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme Becerisi: Sorun merkezli analiz ve karar verme etkinlikleri, öğrencilerin geçmişte insanların kritik anlarda yüz yüze geldiği sorun ve ikilemlerle karşılaşmalarını sağlar. Kritik dönemlerin sorun veya konularıyla yüzleşmek, mevcut alternatifleri analiz etmek, tercih edilmemiş seçeneklerin sonuçlarının ne olacağı hakkında değerlendirmeler yapmak ve bunları tercih edilmiş çözüm yollarının sonuçlarıyla karşılaştırmak öğrencilerin bu konulara ilgisini ve katılımını artıracaktır.

Sorun merkezli analiz ve karar verme etkinliklerinin iyi seçilmesi, öğrencilerin demokratik vatandaşlık anlayışı geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Böylece öğrenci kamu yönetimi sorunlarını ve ahlaki ikilemleri tanımlar, sorunla ilgisi bulunan ve bu sorunun sonuçlarından etkilenmesi muhtemel olan kişilerin çıkar ve değer yargılarını analiz eder, bu ikilemi çözmek ve alternatif yaklaşımların sonuçlarını değerlendirmek için verileri kullanır, her yaklaşımın ahlaki boyutlarını değerlendirerek kazanç ve kayıplarını karşılaştırır. Böylece tarihsel sorun analizi bağlamında ve tarihsel belgede ortaya konan uzun vadeli sonuçlar ışığında insanların geçmişte uyguladıkları çözüm yollarını değerlendirir.

Geçmişe Geçmişteki İnsanların Bakış Açısıyla Bakabilme Becerisi veya Tarihsel Empati: Birçok öğrenci için geçmiş; bugünden tamamıyla farklı olan, kendilerinden farklı amaç, öncelik ve beklentilere sahip insanların çeşitli faaliyetlerde bulunduğu bir boyuttur. Diğer bir ifadeyle on beşinci yüzyıl Anadolu'sunda bir delikanlı veya genç kız olmak, günümüz Türkiye'sinde yaşayan, hangi modayı takip edeceğini, hangi marka cep telefonu veya ne tür özelliklere sahip bir tablet bilgisayar satın alacağını düşünen ve lise sonrasında eğitimine hangi alanda ve hangi üniversitede devam edeceği hususunda ailesiyle tartışmalara giren bir öğrenci için ne tür anlamlar ifade edebilir? Geçmişin kendi yaşantılarından bu derece uzak ve farklı olduğunu keşfetmek öğrenciler için oldukça zor ancak üstesinden gelinebilecek bir durumdur. Eğer öğrenciler geçmişteki sosyal yapıların nasıl ortaya çıktığını, bireyler ve grupların hangi değerlere, tutumlara ve inançlara sahip olduklarını ve bütün

bunların insan davranışlarını nasıl etkileyip yönlendirdiklerini kavrayabilirlerse geçmiş denilen o farklı dünyanın kapılarını daha da aralayabilirler. Tarihsel empati adı verilen bu beceri sayesinde öğrenciler; tarihî olay, olgu ve durumları anlatıcıların bize aktardıkları doğru, kapsamlı ve değişmez anlatılar biçiminde değerlendirilmesiyle ortaya çıkan anakronik öğrenme tuzaklarından da kurtulabilirler. Tarihsel empati; geçmişteki insanların hayatlarını ve eylemlerini çevreleyip yönlendiren sosyal, kültürel, entelektüel ve duygusal etkenleri anlamak ve geçmiş hakkında bir çıkarım veya değerlendirme yaparken bunları hesaba katmak anlamına gelir. Tarihî bir olayın kahramanı olan insanlar tam anlamıyla birbirlerine zıt inançlara veya dünya görüşlerine dayanarak hareket etmiş olabilirler. Bu yüzden tarihsel empati, geçmişte ve günümüzde birbirlerinden farklılaşan çeşitli dünya görüşlerini, bakış açılarını ve insan faaliyetlerini anlayabilmek için de önemlidir. Her ne kadar empati kavramını içerse de tarihsel empati sadece kendimizi bir başkasının yerine koyarak onun gibi hissetmek, düşünmek ve eylemde bulunmak demek değildir. Bütün bunlara ilave olarak bugündeki bizler ile geçmişteki başkaları arasındaki birçok farklılığı bilmeyi, kavramayı ve hesaba katmayı da gerektirir.

Yukarıdaki beceri ve yeterliliklerin dışında öğretim programı öğrencilerin; geçmişten bugüne yaşanmış önemli olay, olgu ve kırılma noktalarıyla ilgili farkındalığını da geliştirmeyi hedeflemektedir. Tarih derslerinde vurgulanması gereken diğer bir husus da "tarihsel önem"dir. Tarihsel önem, geçmiş anlam ve anlamlandırma amacıyla daha önceki dönemlerde olup bitmiş olay ve durumlar arasından bize ya da bugünde yaşayanlara daha anlamlı ve kıymetli görünenleri belirleyerek onlar üzerinde yoğunlaşma demektir.

2.3. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Tarih Dersi Öğretim Programının işlevsel bir biçimde kullanılabilmesi için öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlar aşağıda sunulmuştur.

- 1) Tarih derslerinde anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin meydana gelebilmesi için öğrencilerin bilmeleri gereken temel unsurlardan bir tanesi kavramlardır. Tarih öğretmenleri öğrencilerin ünitelerle ilgili bilgi düzeylerini tespit ettikten sonra, konu içinde temel kavramların öğretimine ilişkin uygulamalara (kavram haritaları, kavram ağları, yapılandırılmış grid, sözlük hazırlatma vb.) yer vermelidir.
- 2) Tarih Dersi Öğretim Programı'nda önemli şahsiyetlere de vurgu yapılmaktadır. Tarihin şekillenmesinde önemli rol oynamış bu şahısların hayat ve kariyerleri ile tarihe mal olmuş eser ve faaliyetleri programda yer alan konu ve kazanımlarla ilişkilendirilerek öğretilmelidir.

- 3) Öğretmenler konuların öğretiminde yer temelli öğrenmeye dayalı etkinliklere de yer vermelidirler. Bu çerçevede, öğretmen denetiminde sanal müze ziyaretleri, çevre ve okul imkânları uygun ise tarihi mekân ve müze ziyaretleri yapılmalıdır. Öğretmenler ziyaretlerin; ilişkilendirilen kazanım ve açıklamaları doğrultusunda planlanması, uygulanması ve sonuçlandırılması konusunda gerekli tedbirleri almalıdır.
- 4) Çeşitli kazanımlarda verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.
- 5) Öğretmenler, tarih dersi ile ilgili bilgi, beceri, değer ve tutumları öğrencilerine kazandırırken sadece ders kitaplarına bağlı kalmamalıdır. Öğretmenler, sınıf düzeylerini dikkate alarak mevzuata ve kazanımlara uygun olan öğretim materyalleri (sunum, etkinlik, çalışma kâğıtları, proje, okuma parçaları ile yazılı, görsel ve işitsel biçimlerdeki birinci ve ikinci elden tarihî kaynaklar vb.) hazırlamalı ya da EBA vb. ortamlarda var olan bu türden materyalleri derslerinde kullanmalıdır. Dijital kaynakların kullanımı hususunda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kurallara uyulmalıdır. Özellikle, İnternet'ten indirilerek kullanılan materyallerin kullanımında intihal yapılmamalı, etik kurallara ve telif haklarına riayet edilmelidir.

2.3.1. Ders Kitabı Yazımında Dikkat Edilecek Hususlar

- 1) Her kazanım ifadesinde ilgili konu içeriği ana hatlarıyla verilmiştir. Kazanımlara ilişkin açıklamalarda ise ilgili konuya dair sınırlamalar ve özellikle vurgulanması gereken hususlar belirtilmiştir.
- 2) Önceki öğretim programlarıyla bu öğretim programı arasında mevcut konu benzerlikleri ders kitabı yazarını yanılığa sevk etmemelidir. Ders kitabı yazarları kazanım ve açıklamalarının kapsam ve sınırlılıkları ile her üniteye ayrılan süreyi dikkate alarak içerik ve sunum tarzını belirlemelidir.
- 3) Konu başlıklarının belirlenmesinde, başlığın ilgili konunun bütün içeriğini kapsayacak kadar genel olmasının yanı sıra öğrencilerin dikkatini çekecek nitelikte olmasına da özen gösterilmelidir. Kitap yazarları gerek gördüklerinde konu başlıklarının altında alt başlıklara da yer verebilirler. Ancak öğrencinin dikkatinin dağılmaması için alt başlıkların sayısı çok arttırılmamalıdır.
- 4) Ders kitabında aşağılayıcı ve düşmanlıklara zemin hazırlayan ayrıştırıcı bir dil kullanılmamalıdır.
- 5) Ders kitabındaki görsellerin nitelikli olmasına özen gösterilmelidir. Görseller konunun amaç ve içeriğine uygun olmalı; kazanımlarla, öğrenme amaçlarıyla ve içerikle ilişkilendirilmelidir.
- 6) Ders kitabı içeriği toplumsal cinsiyet eşitliği dikkate alınarak hazırlanmalıdır.
- 7) Ders kitabındaki içerik kitap yazarlarının öznel değerlendirme ve yorumlarını içermemelidir.

- 8) Çeşitli kazanımlarda verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.
- 9) Konu işlenişlerinde ve kurgu metinlerde anakronizme düşülmemelidir.
- 10) Kitap yazılırken alanın temel kaynakları kullanılmalı, alana ilişkin kavram ve terimler doğru bir biçimde yazılmalıdır. Bunun yanı sıra tarihle ilgili bilimsel çalışmaların yayınlandığı güncel kaynaklardan da yararlanılmalıdır.
- 11) Ders kitabında ünite öncesinde öğrencilerin konuya ilgi ve meraklarını uyandıracak, hazır bulunuşluk düzeylerini belirlemeye yarayacak ve onların ele alınan konuyu daha önce öğrendiklerinin yanı sıra güncel gelişmelerle ilişkilendirmelerini sağlayacak hazırlık çalışmalarına yer verilmelidir.
- 12) Ders kitabında geçmişe dair belgelerin yanı sıra resim, şiir, roman, biyografi, hikâye, mit, efsane ve özlü sözlere yer verilmelidir.
- 13) Her bir ünitenin içeriğine özgü olan kavramlar ünite girişinde belirtilerek konu işlenişinin uygun aşamasında açıklanmalıdır. Ele alınan konunun anlaşılabilmesi için bilinmesi elzem olan ve aynı zamanda öğrencilerin seviyesine uygun kavramlar belirlenmelidir.
- 14) Ders kitabındaki etkinlikler öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun ve kazanımlarla tutarlı olmalıdır.
- 15) Konuların işlenişinde her bir kazanım ifadesinin vurguladığı “Tarihe Özgü Beceri ve Yeterlilikler” dikkate alınmalıdır. Örneğin 9.2.3. kazanımı işlenirken “değişim ve sürekliliği algılama” ile “tarihsel analiz ve yorum” becerilerinin öğrencilere kazandırılmasına yönelik etkinliklere yer verilebilir. Ya da 10.2.5. kazanımı işlenirken “tarihsel sorun analizi ve karar verme” ile “tarihsel empati” becerilerine dayanan bir işleniş planlanabilir.
- 16) Ünite sonu değerlendirme bölümlerinde dokümanlarla veya görsel unsurlarla (resim, fotoğraf, grafik, tablo vb.) desteklenmiş, düşünme becerilerini kullanmayı gerektirecek ve öğrencilerin konuyla ilgili öğrenme düzeylerini belirlemeye yönelik çoktan seçmeli, açık uçlu (kısa veya uzun cevaplı) sorulara yer verilmelidir. Sorular yapılandırılırken soruların kazanımların gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlere uygun olmalarına dikkat edilmelidir.
- 17) Ünitelerle ilişkili görsellere, okuma parçalarına, bilimsel metinlere, etkinliklere ve özlü sözlere yer verilirken millî, manevî ve evrensel değerler göz önünde bulundurulmalıdır.

2.4. ÜNİTE, KAZANIM SAYISI VE SÜRE TABLOSU

Tarih Dersi Öğretim Programı'nda yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işleniş için ayrılabilir yaklaşık süre ile bunların ders saatlerine oranı aşağıda sunulmuştur:

9. SINIF

Ünit	Kazanım Sayısı	Süre (Ders)	Oran (%)
1. TARİH VE ZAMAN	3	6	8,3
2. İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ	6	16	22,2
3. ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA	4	14	19,4
4. İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI	5	12	16,7
5. İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU	5	12	16,7
6. TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ	5	12	16,7
TOPLAM	28	72	100

10.SINIF

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre (Ders)	Oran (%)
1. YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ	6	12	16,6
2. BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1302-1453)	6	14	19,4
3. DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER	3	8	11,1
4. BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ	4	10	13,8
5. DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)	7	20	27,9
6. SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI	2	2	2,8
7. KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ	5	6	8,4
TOPLAM	33	72	100

11.SINIF

Ünit	Kazanım Sayısı	Süre (Ders)	Oran (%)
1. DEĞİŞEN DÜNYA DENGELERİ KARŞISINDA OSMANLI SİYASETİ (1595-1774)	5	18	25
2. DEĞİŞİM ÇAĞINDA AVRUPA VE OSMANLI	3	10	13,8
3. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DENGE STRATEJİSİ (1774-1914)	4	12	16,6
4. DEVRİMLER ÇAĞINDA DEĞİŞEN DEVLET-TOPLUM İLİŞKİLERİ	5	18	25
5. SERMAYE VE EMEK	3	10	13,8
6. XIX VE XX. YÜZYILDA DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT	2	4	5,8
TOPLAM	20	72	100

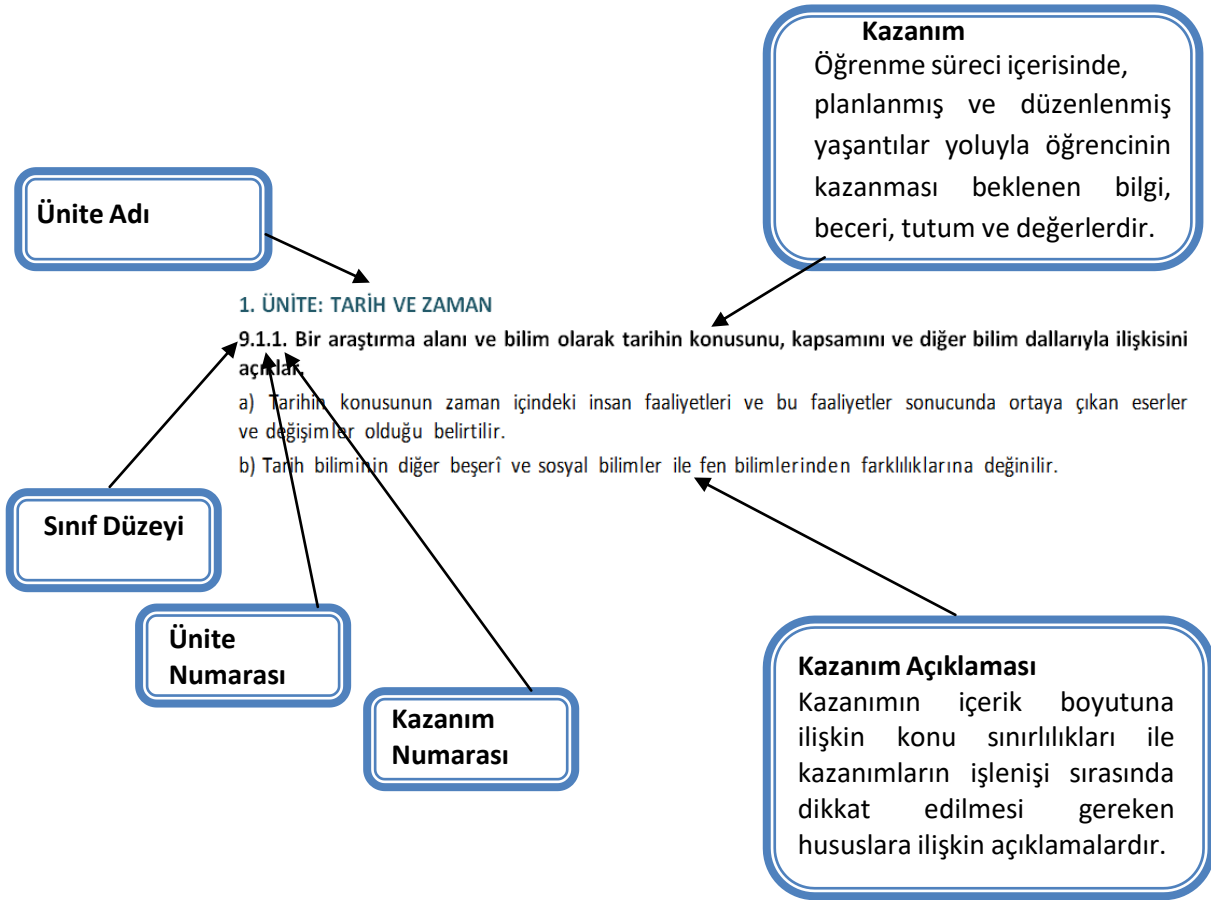
2.5. TARİH DERSİ KİTAP FORMA SAYILARI VE KİTAP EBADI

DERS KİTABI	Forma Sayıları *	Kitap Ebadi
9. Sınıf	14	19,5 x 27,5
10. Sınıf	16	19,5 x 27,5
11. Sınıf	17	19,5 x 27,5

*Forma sayıları üst sınır olarak yazılmış olup daha az da olabilir.

3.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ YAPISI

Tarih Dersi Öğretim Programı'nın hazırlanmasında kronolojik ve tematik yaklaşımlar bir arada ele alınmıştır. Tarih Dersi Öğretim Programı'nın ünite yapısı şematik olarak aşağıda sunulmuştur:

3.2. SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

9. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

1.ÜNİTE: TARİH VE ZAMAN

9.1.1. Bir araştırma alanı ve bilim dalı olarak tarihin konusunu, kapsamını ve diğer bilim dallarıyla ilişkisini açıklar.

- a) Tarihin konusunun zaman içindeki insan faaliyetleri ve bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan eserler ve değişimler olduğu belirtilir.
- b) Tarih biliminin diğer beşerî ve sosyal bilimler ile fen bilimlerinden farklılıklarına değinilir.

9.1.2. Tarih öğrenmenin amaç ve yararlarını kavrar.

- a) Ortak hafızanın kimlik oluşturma ve toplumsallaşmadaki rolü üzerinde durulur.
- b) Mensubu olduğumuz toplum ve ülke ile içinde yaşadığımız dünyayı anlamak için geçmiş bilmemiz gerektiği üzerinde durulur.
- c) Günümüzde olup bitenleri anlayabilmek ve gelecek hakkında gerçekçi ve akılcı planlamalar yapabilmek için geçmişte meydana gelenlerin farkındalığına dayanan bir tarih bilincine sahip olmak gerektiği vurgulanır.
- ç) Tarihî olayların, bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele alınmasının tarihî gerçeklerin yorumlanmasına etkileri örnek olay ve metinler üzerinden ele alınır.

9.1.3. Zamanı anlama ve anlamlandırmaya yönelik farklı yaklaşımları analiz eder.

- a) Farklı toplum ve kültürlerin geçmişin dönemlendirilmesinde kendi tarihlerindeki önemli olayları dikkate aldıklarına değinilir.
- b) Zaman içerisinde kullanılan farklı takvim sistemlerine (güneş yılı ve ay yılı esaslı takvimler) ve Türklerin kullandığı takvimlere (On İki Hayvanlı Türk Takvimi, miladi takvim, hicrî takvim, Celâli Takvimi, Rûmî Takvim) değinilir.
- c) Miladi takvim ile hicrî takvim arasındaki temel farklar vurgulanır.
- ç) Yüzyıl hesaplamalarının nasıl yapıldığı açıklanır.

2. ÜNİTE: İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.

- a) Göbeklitepe, Çatalhöyük ve Çayönü gibi yerleşik hayata ve medeniyete dair bilinen en eski yerleşim yerlerinden günümüze kalan maddi kültür buluntuları incelenerek yazının icadına kadar ki zamanlarda insanoğlunun hayat tarzı, tabiat ile ilişkisi ve hayatta kalma mücadelesi (yeme-içme, giyinme ve barınma) ele alınır.
- b) Yazının icadından önceki dönemde hâkim olan sözlü kültür örneklerine (mitler, kuruluş efsaneleri) kısaca değinilir.
- c) Yazının icadından önceki zamana dair dönemlendirmeye kısaca değinilir.

9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi fark eder.

- a) Yazının kullanılmasının yönetim işleri ile vergi ve muhasebe kayıtları üzerindeki etkilerine değinilir.
- b) Kadîm tıp, astronomi ve coğrafya bilimlerinin amaç, konu ve yöntem açılarından modern zamanlardaki bilimlerden ne tür farklılıklara sahip olduğuna değinilir.

9.2.3. İlk Çağ'da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanıır.

- a) İlk Çağ medeniyetleriyle ilgili başlıca olay ve olgular tarih şeridi üzerinde gösterilir. Başlıca gelişmeler olarak Sümerler'in yazıyı bulması (MÖ 3200), Urkagina Yasaları'nın çıkarılması (MÖ 2375), Anadolu'da yazının kullanılmaya başlanması (MÖ 1900), Hammurabi Kanunları (MÖ 1700), Kadeş Savaşı (MÖ 1296), Kadeş Antlaşması (MÖ 1280), Truva Savaşları (MÖ 1260-1250), Ege Göçleri (MÖ 1230), İlk Olimpiyatlar (MÖ 776), Roma'nın kurulması (MÖ 753), Lidyalıların parayı kullanmaya başlamaları (MÖ 680), Pers İmparatorluğu'nun kurulması (MÖ 550), İskender İmparatorluğu'nun kurulması (MÖ 359), Pers İmparatorluğu'nun yıkılması (MÖ 330), İskender İmparatorluğu'nun yıkılması (MÖ 323), Hz. İsa'nın doğumu (0), Milano Fermanı (313), Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanlığın resmi din haline gelmesi (330), İznik Konsülü (325), Kavimler Göçü (375), Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması (395) ve Batı Roma'nın yıkılışı (476) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**
- b) İlk Çağ'ın önemli medeniyet havzaları (Çin, Hint, İran, Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Doğu Akdeniz, Ege Yunan), bu havzalardaki medeniyet teşekkülleri ve bunların insanlığa en önemli katkıları harita/haritalar üzerinde gösterilir.

9.2.4. İlk Çağ'da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.

- a) Konar-göçer ve yerleşik hayat tarzlarının İlk Çağ'dan itibaren birbirlerini tamamlayan ve coğrafi şartlara bağlı olarak tercih edilen hayat tarzları olduğu vurgulanır.
- b) İlk Çağ'da insan topluluklarının kitlesel göçlerinin sebepleri (geçim imkânını kaybetme, iklim değişikliği, politik değişiklikler, inanç nedeniyle baskı altına alınma), belli başlı tarihî örneklerle (Ege Göçleri, Filistin'den Yahudi sürgünleri, ilk Hristiyanların Roma baskısından kaçmaları) ele alınır.
- c) İlk Çağ'daki başlıca tüccar kavimler (Asurlular, Fenikeliler, Lidyalılar ve Soğdlar) ve faaliyet bölgeleri harita üzerinde tanıtılır. Bu toplulukların siyasi tarihlerine ayrıntılı şekilde girilmez.

9.2.5. İlk Çağ'da siyasi gücün kaynaklarını siyasi organizasyon türleriyle ilişkilendirir.

- a) İlk Çağ'da Asya ve Avrupa'da varlığını sürdüren siyasi organizasyon türleri olarak tiranlık, aristokrasi, monarşi, demokrasi, cumhuriyet ve imparatorluğa değinilir.
- b) Siyasi gücün meşruiyet kaynakları ve siyasi gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, hayat ve geçim tarzı, soy dayanışması, silahlı güç) üzerinde durulur.

9.2.6. İlk Çağ'da hukuk sistemlerinin oluşturulmasında etkili olan dinî ve beşerî kaynakları kavrar.

Sözlü ve yazılı hukuk kaynaklarına (akıl, gelenek ve kutsal kitaplar) ilişkin tarihî örnekler (Urkagina ve Hammurabi Kanunları, Hitit Hukuku ve Tevrat) ele alınır.

3. ÜNİTE: ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA

9.3.1. Orta Çağ'da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanıtır.

*a) Orta Çağ'daki başlıca siyasi gelişmeler tarih şeridi üzerinde gösterilir. Başlıca siyasi gelişmeler olarak Sasani Devleti'nin yıkılması (651), Vizigot Krallığının sona ermesi (711), İslamiyet'in Hindistan'da yayılmaya başlaması (1000), Katolik-Ortodoks bölünmesi (1054), Moğol İmparatorluğu'nun kurulması (1196), Magna Carta (1215), Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması (1227), İngiltere'de parlamenter sisteme geçilmesi (1295), Yüzyıl Savaşları (1337-1453) ve Avrupa'da Veba Salgını (1347-1351) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.***

b) Orta Çağ'ın çeşitli dönemlerinde ortaya çıkmış/kurulmuş olan belli başlı siyasi yapılar haritalar üzerinde gösterilir.

c) Orta Çağ'daki siyasi yapılar; aralarındaki farklılıklar vurgulanarak gücün meşruiyet kaynağı, gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, hayat ve geçim tarzı, soy dayanışması ve silahlı güç), güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu temaları çerçevesinde ele alınır.

9.3.2. Orta Çağ'da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar.

a) Tarıma dayalı ekonomilerde artı ürünün bölüşümü ile toprak mülkiyeti ve vergilendirmenin siyasi ve sosyal organizasyonların (monarşi, feodalite, tabakalı toplum, kast sistemi) oluşmasındaki işlevleri ele alınır.

b) Orta Çağ'da Asya ve Avrupa arasındaki ticarete konu olan mallara, nakliye araçlarına, ticaret mekânlarına (arasta, bedesten, han, kapan, ribat, kervansaray, pazar, liman, panayır) ve madeni paralara değinilir.

c) Kral Yolu, İpek Yolu, Kürk Yolu ve Baharat Yolu'nun dünya ticaretindeki rollerine ve bu yollara hâkim olma mücadelelerinin gerekçelerine vurgu yapılır. Söz konusu ticaret güzergâhları harita/haritalar üzerinde gösterilir.

9.3.3. Orta Çağ'da Asya ve Avrupa'da askerî organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konar-göçer ve yerleşik) arasındaki bağlantıları analiz eder.

a) Asya ve Avrupa'da var olan askerî organizasyon türlerine değinilirken bağımsız ya da ücretli savaşçı toplulukların düzenli ve disiplinli ordulara dönüşmesine de değinilir.

b) Yerleşik ve konar-göçer toplulukların sosyoekonomik yapıları kazanım bağlamında kısaca ele alınır.

9.3.4. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrar.

a) Bu dönemin başlıca kanun metinleri (Roma Hukuku, Justinianus Kanunları, Cengiz Yasası) kısaca ele alınır.

b) Seçme örnek ve uygulamalardan hareketle (hukuki metinler, aile ve iş akitleri, ceza infaz yöntemleri) insan topluluklarının kültür ve gelişmişlik düzeyleri ile sosyal yapılarının hukuk kurallarını ve bu kuralların uygulanmasını farklılaştırdığı vurgulanır.

4. ÜNİTE: İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

9.4.1. Türklerin Asya'da tarih sahnesine çıktıkları ve yaşadıkları alanlar ile başlıca kültür çevrelerini tanıır.

a) Türk adının anlamı açıklanarak ilk Türk devletlerinin hâkim oldukları alanlar harita üzerinde gösterilir.

b) İlk Türk devletleriyle ilgili başlıca siyasi gelişmeler tarih şeridi üzerinde gösterilir. Başlıca siyasi gelişmeler olarak Asya Hun Devleti'nin kurulması (MÖ 220), Asya Hun Devleti'nin yıkılması (216), Avrupa Hun Devleti'nin kurulması (370), Kavimler Göçü (375), Avrupa Hun Devleti'nin yıkılması (496), I. Kök Türk Devleti'nin kurulması (552), I. Kök Türk Devleti'nin yıkılması (630), II. Kök Türk Devleti'nin kurulması (682), II. Kök Türk Devleti'nin yıkılması (742), Uygur Devleti'nin kurulması (744) ve Uygur Devleti'nin yıkılması (840) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

9.4.2. İlk ve Orta Çağlarda İç Asya'daki Türk siyasi teşekküllerinin güç ve yönetim yapısını kavrar.

a) Asya Hun, Kök Türk ve Uygur Devletleri, gücün meşruiyet kaynağı (Gök Tengri ve Kut inançları); gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, konargöçer hayat tarzı, soy dayanışması ve silahlı güç); güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu (kurultay, ikili teşkilat yapısı ve ülüş ilkesi) temaları çerçevesinde ele alınır.

b) "Töre"nin Türk toplum yapısı ve hukuk sistemindeki yeri ve önemi vurgulanır.

c) Kazanım kapsamındaki konular işlenirken Orhun Kitabelerinden örnekler verilir.

9.4.3. İslamiyet öncesi dönemde Türklerin yaşadığı coğrafyalar ile hayat tarzları arasındaki ilişkiyi analiz eder.

a) Tarıma uygun olmayan bozkır coğrafyasının Türk topluluklarını konar-göçer hayat tarzına yönelttiği vurgulanır.

b) Türk topluluklarının çeşitli dönemlerde Asya içlerine ve Asya dışına yaptıkları kitlesel göçlerin onların hayat tarzlarına etkisi açıklanır.

c) Askerî kültürün Türk hayat tarzındaki yeri ve öneminden hareketle Türk topluluklarının geliştirdiği ve dünya askerî tarihine mal olmuş teşkilat, teçhizat ve taktikler (süvarilik, onlu teşkilat, ok ve yay, üzengi, Turan taktiği) vurgulanır.

9.4.4. Kavimler Göçü'nün sebep ve sonuçlarını siyasi ve sosyal açılarından analiz eder.

- Kavimler Göçü ile Asya ve Avrupa'daki siyasi yapılarda meydana gelen değişim harita üzerinde gösterilir.*
- Avrupa Hun Devleti'nin kuruluşuna ve bu devletin Avrupa'ya etkilerine değinilir.*
- Türk topluluklarına kısaca değinilir.*

9.4.5. Asya merkezli Türk Devletlerinin çevrelerindeki devletlerle ilişkilerinin çok boyutlu yapısını analiz eder.

- Hun, Kök Türk, Uygur ve Hazar Devletlerinin Çin, Sasani ve Bizans Devletleri ile ilişkilerinden hareketle konar-göçer ve yerleşik topluluklar arasındaki ilişkilerin çatışma ve uzlaşma eksenli olarak askerî ve ekonomik boyutlarda gerçekleştiği vurgulanır.*
- Hun, Kök Türk, Uygur ve Hazar siyasi teşekküllerinin hâkimiyetleri altındaki topraklarda ticareti canlandırmaya yönelik politikaları ile bu politikaların gerekçeleri üzerinde durulur.*

5. ÜNİTE: İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

9.5.1. İslamiyet'in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika'nın genel durumunu açıklar.

- İslamiyet'in ortaya çıktığı ve yayıldığı dönemlerdeki başlıca siyasi ve sosyal gelişmeler tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterilir. Başlıca siyasi gelişmeler olarak Hz. Muhammed'e peygamberliğin gelişi (610), Müslümanların Habeşistan'a hicret etmesi (615), Müslümanların Medine'ye hicret etmesi (622), Medine Sözleşmesi (622), Bedir Savaşı (624), Uhud Savaşı (625), Hendek Savaşı (627), Hudeybiye Barışı (628), Hayber'in Fethi (629), Mute Seferi (629), Mekke'nin Fethi (630), Huneyn Seferi (630), Taif Seferi (630), Tebük Seferi (631), Veda Haccı ve Hz. Muhammed'in vefatı (632) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.***
- Hz. Muhammed'in peygamberliğinin öncesinde Mekke'deki ve Arap Yarımadası'nın geri kalan kısmındaki siyasi durum ve toplumsal düzen ana hatlarıyla ele alınır.*
- "Cahiliye Dönemi" kavramı toplum düzeni açısından açıklanır.*

9.5.2. Hz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi'nde Müslümanların Arap Yarımadası ve çevresinde siyasi hâkimiyet kurmaya yönelik faaliyetlerini kavrar.

- Hz. Muhammed Dönemi'nde Müslümanların kendilerini korumak ve İslam'ı yaymak üzere gerçekleştirdikleri muharebelere değinilir. Muharebelerin sadece önem ve amaçları vurgulanarak diğer ayrıntılara girilmez.*
- Medine Sözleşmesi'nin öngördüğü toplum düzeni ve ilk kurumsal yapılanmalar (eğitim, idare, güvenlik ve yargı) ele alınır.*
- Dört Halife Dönemi'nde İslam toplumunun idaresi, sınırların genişlemesi ve ihtidalar üzerinde durulur.*
- Dört Halife Dönemi'nde İslam toplumunda yaşanan siyasi mücadeleler ile sosyal karışıklıkların sebep ve sonuçlarına ana hatlarıyla değinilir.*

9.5.3. Emeviler ile birlikte İslam Devleti'nin yapısında meydana gelen değişimi analiz eder.

- a) Emeviler Dönemi'nde hilafetin saltanata dönüştüğü ve Arap olmayan unsurların (mevali) zaman zaman devlet idaresi ve sosyal yaşamda bazı haklardan mahrum bırakıldıkları vurgulanır.
- b) Emeviler Dönemi'nde inanç ve siyaset ilişkisi ile keskinleşmeye başlayan mezhebi yönelimler ele alınır.
- c) Emeviler Dönemi'nde İslamiyet'in Kuzey Afrika ve Avrupa'daki yayılışına ve İslam kültürünün Avrupa'ya etkilerine değinilir. Endülüs'teki düşünce ve kültür dünyası; önemli şahsiyetler ve tercüme faaliyetleri ekseninde özellikle vurgulanır.

9.5.4. Türklerin Abbasi Devleti'ndeki askerî ve siyasi gelişmelerde oynadıkları rolleri kavrar.

- a) Abbasiler Dönemi'ndeki başlıca siyasi ve sosyal gelişmelere kısaca değinilir.
- b) Halife Me'mun ve Mu'tasım Dönemlerinde Türk asker ve devlet görevlilerinin Abbasi devlet yönetiminde artan etkisi ve bu durumun sonuçları açıklanır.
- c) İslam hâkimiyetinin Afrika'daki genişlemesinden hareketle Tolunoğulları (868-905), İhşîdîler (935-969), Eyyubiler (1174-1250) ve Memlûk Devleti (1250-1517) öne çıkan özellikleriyle kısaca ele alınır.

9.5.5. Sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasında İslam medeniyeti çerçevesindeki ilmî faaliyetleri değerlendirir.

- a) İslam medeniyetinin ilim ve eğitim kurumları (Beytü'l-hikme, medreseler, camiler ve kütüphaneler) kısaca tanıtılır.
- b) İslam medeniyetinde kabul görmüş dinî (naklî) ve aklî ilimler ayrımı üzerinde durulur.
- c) İslam âlimlerinin nazari (teorik) ve bütüncül bir perspektifle kişinin kendini, âlemi ve Allah'ı tanıması maksadı güden bir ilim anlayışına sahip oldukları vurgulanır.
- ç) İslam medeniyetine mensup olup farklı bilim alanlarındaki çalışmaları ile düşünce ve bilim tarihine geçmiş önemli âlimleri (Farabi, İbn-i Sina, İmam Gazali, İbn-i Rüşd) öne çıkan çalışmaları, fikir ve eserleri yönüyle ele alınır. İslam kültür ve medeniyetinde farklı ilmî havzalara önemli ekollere ve şahıslara harita ve infografiklerle değinilir.
- d) İslam dünyasında ortaya çıkan bilimsel gelişmelere ve bu gelişmelerin Avrupa'ya etkilerine kısaca değinilir.
- e) İslam medeniyetinde sanata verilen önem ve öne çıkan sanat dallarına değinilir.

6. ÜNİTE: TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ**9.6.1. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeye başlamaları ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.**

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Talas Savaşı (751), Karahanlı Devleti'nin kurulması (840), Gazneli Devleti'nin kurulması (963), Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulması (1040), Dandakan Savaşı (1040), Pasinler Muharebesi (1048), Malazgirt Muharebesi (1071) ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması (1077), Harzemşahlar Devleti'nin kurulması (1097), Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1157), Gazneli Devleti'nin yıkılması (1187), Karahanlı Devleti'nin yıkılması (1212), Harzemşahlar Devleti'nin yıkılması (1230) verilir.

Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.

9.6.2. Türklerin İslamiyet’i kabul etme sürecine etki eden faktörleri açıklar.

- a) Türk topluluklarının İslamiyet’i kabullerinin bir anda ve toplu olarak değil aşamalı olarak ve farklı tarihlerde gerçekleştiği vurgulanır.*
- b) Acemler, Berberiler ve Kürtlerin İslam dinini kabul etme süreçlerine kısaca değinilir.*

9.6.3. Karahanlı ve Gazneli örneklerinden hareketle İslamiyet’in kabulünün Türk devlet yapısında ve toplumsal hayatta meydana getirdiği değişimleri analiz eder.

Dönemin yazılı eserleri “Kutadgu Bilig”, “Divânü Lûgati’t-Türk”, “Atabetü’l-Hakayık” ve “Divân-ı Hikmet”e kısaca değinilir.

9.6.4. Büyük Selçuklu Devleti Dönemi’ndeki başlıca siyasi gelişmeleri Türk tarihi içerisindeki önemi bağlamında açıklar.

- a) Oğuz Türklerinin İslamiyet’i kabul etmelerinin Türk ve İslam tarihinde meydana getirdiği siyasi, sosyal ve kültürel etkilere değinilir.*
- b) Dandanakan, Pasinler ve Malazgirt Muharebelerinin sebep ve sonuçları kısaca ele alınır.*
- c) Büyük Selçuklu Devleti’nin Tuğrul Bey Dönemi’nde İslam dünyasında koruyucu rol üstlendiğine değinilir.*
- ç) Büyük Selçuklu Devleti’nin yıkılış sürecine değinilir.*

9.6.5. Büyük Selçuklu Devleti’nin yönetim ve toplum yapısını kavrar.

- a) Büyük Selçuklu Devleti’nin güç ve yönetim yapısı; gücün meşruiyet kaynağı, gücün maddi kaynakları, güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu temaları çerçevesinde ele alınır.*
- b) İran ve Türk devlet geleneklerine ait unsurların Büyük Selçuklu devlet teşkilatında birlikte yer aldığı vurgulanır.*
- c) Nizâmülmülk’ün “Siyasetnâme” adlı eseri devlet yöneticilerinde aranan özellikler açısından incelenir. Ayrıca Nizamiye Medreseleri yapılanması ve Gazalî’nin bu medreselere etkisine değinilir.*
- ç) Selçuklu kültür ve medeniyetinin ana unsurları (bilimsel ve düşünsel gelişim, mimari, sanat ve edebiyat alanlarındaki faaliyetler) işlenir.*

10. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

1. ÜNİTE: YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

10.1.1. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlaması ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışı arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

*Başlıca siyasi gelişmeler olarak Saltuklular Beyliği'nin kurulması (1072), Danişmentliler Beyliği'nin kurulması (1080), Mengücekliler Beyliği'nin kurulması (1080), Çaka Beyliği'nin kurulması (1081), Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması (1077), Çaka Beyliği'nin yıkılması (1093), I. Haçlı Seferi (1096-1099), Artuklular Beyliği'nin kurulması (1102), Katvan Muharebesi (1141), II. Haçlı Seferi (1147-1149), Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1157), Eyyubiler Devleti'nin kurulması (1174), Miryokefalon Muharebesi (1176), Danişmentliler Beyliği'nin yıkılması (1178), III. Haçlı Seferi (1189-1192), Moğol İmparatorluğu'nun kurulması (1196), Saltuklular Beyliği'nin yıkılması (1202), IV. Haçlı Seferi (1202-1204), Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması (1227), Mengücekliler Beyliği'nin yıkılması (1228), Yassıçemen Muharebesi (1230), Artuklular Beyliği'nin yıkılması (1231), Bâbailer Ayaklanması (1240), Köseadağ Muharebesi (1243), Eyyubiler Devleti'nin yıkılması (1250), Memlûklular Devleti'nin kurulması (1250), Ayn-ı Calut Muharebesi (1260), Haçlı Seferleri'nin sona ermesi (1270), Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi resmî dil ilan etmesi (1277) ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1308) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.***

10.1.2. Anadolu'ya yapılan Türk göçlerinin sosyokültürel etkilerini analiz eder.

- Oğuz göçleri sırasında Türklerin Anadolu'da yerleşmesini kolaylaştıran nedenler üzerinde durulur.*
- Dönemin Latin ve Arap kaynaklarında Anadolu'nun ilk kez on ikinci yüzyılda Türkiye (Turchia, Turkiya) olarak anılmasına vurgu yapılır.*

10.1.3. Anadolu'daki ilk Türk siyasi teşekküllerinin birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkilerini uzlaşma ve çatışma bağlamında değerlendirir.

- Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinin birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkilerine kısaca değinilir.*
- Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans ile mücadeleleri çerçevesinde Miryokefalon Muharebesi'ne değinilir.*

10.1.4. Türklerin Anadolu'da devletleşme sürecini etkileyen faktörleri açıklar.

- Oğuz boylarının önceki dönemlerde boy birliği ya da beylik gibi geçici siyasi çatılar altında bir araya gelmesi vurgulanır.*
- Türkiye Selçuklu Devleti'nin teşkilat yapısı ile sosyokültürel özellikleri kısaca ele alınır.*

10.1.5. İslam dünyasının korunması bağlamında Türkiye Selçuklu Devleti ve Eyyubi Devleti'nin Haçlılarla yaptıkları mücadelelerin sosyokültürel etkilerini analiz eder.

Konu işlenirken ilgili haçlı seferinin güzergâhı, tarih aralığı, tarafları, komutanları (Selahaddin Eyyubi vurgulanmak üzere) harita/haritalar üzerinde gösterilir.

10.1.6. Moğol İstilasası'nın Anadolu'da meydana getirdiği siyasi ve sosyal değişimi analiz eder.

a) Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollara karşı mücadelesinde çevresindeki diğer devlet ve beyliklerle uzlaşma arayışları ile bu çerçevede alınan tedbirler üzerinde durulur.

b) Köseadağ Muharebesi'nden sonra Anadolu'da İkinci Beylikler Dönemi'nin ortaya çıkmasının politik ve sosyolojik sebep ve sonuçları üzerinde durulur.

c) Babailer İsyanı'na kısaca değinilir.

ç) Anadolu'daki sosyal huzurun bozulması karşısında düzeni yeniden sağlanmasına yönelik gayretleri bulunan başlıca isimler (Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre) üzerinde durulur.

2. ÜNİTE: BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1302-1453)

10.2.1. 1302-1453 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

*a) Başlıca siyasi gelişmeler olarak Koyunhisar Muharebesi (1302), Bursa'nın Fethi (1326), Palekanon Muharebesi (1329), İznik'in Fethi (1331), İzmit'in Fethi (1337), Karesi Beyliği'nin alınması (1345), Çimpe Kalesi'nin alınması (1353), Edirne'nin Fethi (1363), Çirmen Muharebesi (1371), I. Kosova Muharebesi (1389), Niğbolu Muharebesi (1396), Ankara Savaşı (1402), Fetret Devri (1402-1413), Varna Muharebesi (1444) ve II. Kosova Muharebesi (1448) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.***

b) On üçüncü yüzyılın sonlarında Anadolu'daki ve çevresindeki jeopolitik durum açıklanır.

10.2.2. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu hakkında ileri sürülen çeşitli nazariyeleri analiz eder.

a) Wittek, Köprülü ve İnalçık'ın görüşleri karşılaştırılır.

b) Bilimsel bilginin değişebilir olduğuna, ulaşılan yeni kaynaklar aracılığıyla ya da mevcut kaynakların araştırmacılar tarafından yeniden yorumlanmasıyla geçmişe dair bilgilerin yeniden inşa edilebileceğine dikkat çekilir.

10.2.3. Osmanlı Beyliği'nin devletleşme sürecini Bizans'la olan ilişkileri çerçevesinde analiz eder.

a) Osmanlı - Bizans ilişkileri uzlaşma-çatışma dinamiği üzerinden ele alınır.

b) Osmanlı Beyliği'nin sınırlarının genişlemesinin aşamalı olarak ve farklı fetih yöntemleri izlenerek uzun sürede gerçekleştiği vurgulanır.

10.2.4. Rumeli'deki fetihler ile iskân (şenlendirme) ve istimâlet politikalarının amaçlarını ve etkilerini analiz eder.

- a) Osmanlı'nın Anadolu'ya nispeten Rumeli'de daha hızlı hâkimiyet kurmasında, Balkanlar'daki yerli unsurlar arasındaki mezhebi, siyasi ve sosyal iç çekişmelerinin etkisi üzerinde durulur.
- b) Rumeli'deki fetihlerin kalıcı olmasında, gönüllü ve zorunlu olarak rol alan demografik güçlerin (dervişler, aşiretler, akıncı uç beyleri, Ahiyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm) ve iskân politikasının önemi vurgulanır.

10.2.5. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerini analiz eder.

Osmanlı Devleti'nin beyliklere yönelik politikalarındaki değişime değinilir.

10.2.6. Osmanlı Devleti ile Timur Devleti arasındaki mücadeleyi ve bu mücadelenin sonuçlarını değerlendirir.

- a) Türk dünyasındaki liderlik mücadelesi Yıldırım Bayezid ve Timur örneği üzerinden ele alınır. Timur Devleti'nin Türk dünyası üzerindeki etkilerine kısaca değinilir.
- b) Fetret Devri'ne ve Osmanlı siyasi birliğinin yeniden sağlanmasına kısaca değinilir.
- c) Sosyal ve dinî etkileri bağlamında Şeyh Bedreddin Olayı'na kısaca değinilir.

3. ÜNİTE: DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER

10.3.1. Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı askerî gücünün farklı muharip unsurlardan meydana geldiğini kavrar.

- a) Bir devlete bağlı olmayan savaşçı topluluklar (aşiret savaşçıları, ücretli savaşçılar, inanç ve din uğruna savaşanlar) ile devlet askerleri arasındaki farklar açıklanarak Türk tarihindeki 'alplık' ve 'gazilik' kavramları üzerinde durulur.
- b) Diğer Türk beylik ve devletlerinin aksine erken tarihte aşiret güçlerinden düzenli birliklere geçen Osmanlı'nın ilk dönem askerî teşkilatına ve bu teşkilatı oluşturan zümrelere değinilir.

10.3.2. Tımar sisteminin özelliklerini siyasi, sosyal ve ekonomik açılarından değerlendirir.

- a) Osmanlı toplum düzenindeki askerî (vergi vermeyen) - reaya (vergi ödeyen) ayrımının siyasi ve ekonomik temelleri üzerinde durulur.
- b) Osmanlı ordu sisteminde Tımarlı Sipahiler ile Yeniçeri Ocağının birbirlerine karşı birer denge unsuru olduklarına değinilir.

10.3.3. Yeniçeri Ocağının ve devşirme sisteminin Osmanlı devletleşme sürecine etkisini analiz eder.

- a) Yeniçeri Ocağının kurulmasına ve devşirme sisteminin köklerine, ortaya çıkış sürecine değinilerek bunların merkezi devlet yapısının güçlenmesindeki rolleri vurgulanır. Osmanlıların, Yeniçeri Ocağı ile birlikte, Abbasi ve Selçukluların daha önce uyguladıkları gulâm sistemini mükemmelleştirdikleri açıklanır.

b) Yeniçeri Ocağı ile birlikte profesyonel askerliğin başlamasının Osmanlı Devleti'ni askerî teşkilat ve güç bakımından diğer Türk devletleri ile dönemin Avrupa devletlerinden ayırttığına değinilir.

4. ÜNİTE: BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

10.4.1. Sûfîlerin ve âlimlerin öğretilerinin Anadolu'nun İslamlaşmasına etkisini kavrar.

Özlü sözlerinden hareketle Ahmet Yesevî, Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî, Ahî Evran, Yunus Emre, Hacı Bektâş-ı Velî ve Hacı Bayrâm-ı Velî gibi şahsiyetlerin temel öğretilerine değinilir.

10.4.2. Osmanlı devlet idaresinin ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıflarının birlikteliğine dayalı yapısını analiz eder.

a) İlmiye sınıfının çeşitli vazifelerinden (devlet idaresi, hukuk ve adalet, ilim ve tedris) hareketle dinin Osmanlı devlet idaresi ve toplum düzenindeki rolü üzerinde durulur.

b) Osmanlı dünyasında medreseler ve âlimlerin yanı sıra tekkeler ve ariflerin de bilgi üretimi ve eğitim alanında önemli vazifeler üstlendiği vurgulanır.

c) Türk dünyasında yetişmiş olan bilim insanlarına (Akşemseddin, Ali Kuşçu ve Uluğ Bey) ve çalışmalarına kısaca değinilir.

10.4.3. Osmanlı coğrafyasında sözlü ve yazılı kültürün toplum hayatına etkilerini analiz eder.

a) Sözlü halk kültürü ile saray çevresi ve belirli şehirlerde oluşan kitabî kültür ana hatlarıyla ele alınır.

b) II. Murad Dönemi'ndeki kültürel gelişmeler üzerinde durulur.

c) Şair sultanların eserlerinden örneklere (orijinali ve günümüz Türkçesi ile) yer verilir.

10.4.4. Osmanlı coğrafyasındaki zanaat, sanat ve kültür faaliyetleri ile bunlara bağlı olarak sosyal hayatta meydana gelen değişimleri analiz eder.

a) Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte Anadolu ve Rumeli'deki şehirlerin yapısındaki dönüşüm (şehir planlaması, mimari anlayış) üzerinde durulur.

b) Ahşap ve taş işleciliği, dokumacılık, çinicilik ve hat sanatlarına değinilir.

5. ÜNİTE: DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)

10.5.1. 1453-1520 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

Başlıca siyasi gelişmeler olarak İstanbul'un Fethi (1453), Sırbistan'ın alınması (1454), Amasra'nın alınması (1459), Mora'nın alınması (1460), Sinop ve Trabzon'un alınması (1461), Eflâk'ın alınması (1462), Bosna ve Hersek'in alınması (1463), Venedik ile mücadele (1463-1479), Otlukbeli Muharebesi (1473), Karamanoğlu Beyliği'ne son verilmesi (1474), Kırım'ın Fethi (1475), Boğdan'ın alınması (1476), Arnavutluk'un alınması (1479), İtalya Seferi (1480), Cem Sultan Olayı (1481-1495), İspanya'daki Yahudilerin Osmanlı ülkesine getirilmesi (1492), Şahkulu İsyanı (1511), Çaldıran Muharebesi (1514), Turnadağ Muharebesi (1515), Mercidabık Muharebesi (1516) ve Ridaniye Muharebesi (1517) verilir.

Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.

10.5.2. İstanbul'un Fethi'nin sebeplerini, fetih sürecini ve fethin stratejik sonuçlarını kavrar.

- a) Fethi'n dünya siyasi tarihi bakımından önemine değinilir.
- b) Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasında (idari, kültürel ve demografik boyutlar özellikle vurgulanarak) İstanbul'un fethinin oynadığı rol vurgulanır.

10.5.3. Osmanlı Devleti'nin İslam coğrafyasında hâkimiyet kurmasının Türk ve İslam dünyası üzerindeki etkilerini analiz eder.

- a) Anadolu ve İran coğrafyasında hâkimiyet kurma çabalarının siyasi ve sosyal etkileri üzerinde durulur.
- b) I. Selim Dönemi'nde Osmanlı - Memlûk ilişkileri, İslam dünyasında liderlik mücadelesi bağlamında ele alınır.

10.5.4. 1520-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

*Başlıca siyasi gelişmeler olarak Belgrad'ın Fethi (1521), Rodos'un Fethi (1522), Mohaç Muharebesi (1526), Babür İmparatorluğu'nun kurulması (1526), Barbaros Hayrettin'in Cezayir'e hâkim olması (1529), I. Viyana Kuşatması (1529), İstanbul Antlaşması (1533), Cezayir'in alınması (1533), İrakeyn Muharebesi (1534), Fransa'ya kapitülasyon verilmesi (1535), Preveze Deniz Savaşı (1538), Hint Deniz Seferleri (1538-1553), Trablusgarp'ın Fethi (1551), Tebriz'in alınması (1548), Nahçıvan'ın alınması (1553), Amasya Antlaşması (1555), Sudan'ın Kızıldeniz sahilinde Sevâkin Adası merkezli Habeş Eyaleti'nin kurulması (1555), Augsburg Barışı (1555), Cerbe Deniz Savaşı (1560), Zigetvar Seferi (1566), Sakız Adası'nın alınması (1566), Yemen'in alınması (1568), Kıbrıs'ın Fethi (1571), İnebahtı Deniz Savaşı (1571), Tunus'un Fethi (1574), Fas'ta Osmanlı hâkimiyetinin kurulması (1578) ve Ferhat Paşa Antlaşması (1590) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.***

10.5.5. Kanuni Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasi sınırlar ve devlet teşkilatı bakımından olgunluğa eriştiğini kavrar.

- a) I. Süleyman'ın "Kanuni" olarak anılmasının gerekçeleri üzerinde durulur.
- b) Osmanlı-Habsburg mücadelesi Doğu Avrupa'da hâkimiyet kurma çabaları bağlamında ele alınır.
- c) Osmanlı-Safevi ilişkileri Doğu'da hâkimiyet kurma çabaları bağlamında açıklanır.
- ç) Osmanlı Devleti'nin uyguladığı ekonomi politikalarından ticaret yollarının kontrolü ve kapitülasyonlara / imtiyazlara değinilerek bunlar üzerinden kurulan uzun vadeli stratejik ortaklıklara vurgu yapılır.

10.5.6. Uyguladığı uzun vadeli stratejinin Osmanlı Devleti'nin dünya gücü haline gelmesindeki rolünü analiz eder.

a) Osmanlı Devleti'nin XV ve XVI. yüzyıllardaki stratejik rakiplerine [Venedik, Ceneviz, Portekiz, İspanya, Avusturya (Habsburg İmparatorluğu), Safeviler, Memlûkler] karşı uyguladığı uzun vadeli politikalar ve bunların yansımaları üzerinde durulur.

b) Osmanlı'nın XV ve XVI. yüzyıllarda izlediği siyasetin uzun vadeli etkileri [Roma Katolik Kilisesi'ne karşı Ortodoksluğun ve Protestanlığın himaye edilmesi, Avrupa monarşilerinin varlıklarını devam ettirmeleri (Fransa, İngiltere ve Hollanda), Afrika'daki Müslümanların himaye edilmesi] üzerinde durulur.

10.5.7. Osmanlı Devleti'nin takip ettiği kara ve deniz politikalarını analiz eder.

a) Osmanlı Devleti'nin öncelikli olarak bir kıta (kara) gücü olduğu vurgulanır ve dönemin diğer büyük kıta güçlerine kısaca değinilir.

b) Coğrafi Keşifler'in Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetinde meydana getirdiği değişimler üzerinde durulur.

c) Osmanlı Devleti'nin stratejik amaçlı olarak Akdeniz dışına yönelme çabaları bağlamında Hint Deniz Seferleri ele alınır.

ç) Atlantik ülkelerinin (Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere) okyanus güçleri olarak Akdeniz'e nüfuz etme çabaları üzerinde durulur.

6. ÜNİTE: SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI**10.6.1. Topkapı Sarayı'nın devlet idaresinin yanı sıra devlet adamı yetiştirilmesinde ve şehir kültürünün gelişmesindeki rollerini analiz eder.**

a) Padişahın ikametgâhı olan sarayın aynı zamanda devlet idaresinin ve devlet adamı yetiştirilmesinin de merkezi olduğu açıklanır.

b) Sarayın bölümleri, saray halkı ve Divân-ı Hümayuna değinilerek Osmanlı merkezî idaresinde padişah dışındaki aktörler üzerinde durulur.

c) Tarihî olayların, bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele alınmasının tarihî gerçeklerin yorumlanmasına etkileri örnek olay ve metinler üzerinden ele alınır.

10.6.2. Osmanlı Devleti'nde merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik düzenlemeleri analiz eder.

a) "Devletin toprakları padişahındır." anlayışı, Fatih Kanunnâmesi ile devletin bekası için padişaha kendi öz kardeşlerini bile öldürme izninin verilmesi, padişahın Divân-ı Hümayunun başkanlığını vezir-i âzama devretmesi, haremden evlenme usulünün ve müsadere sisteminin getirilmesi konularına değinilir.

b) Osmanlı nasihatnâme ve siyasetnâme geleneğine ait örneklerden hareketle devlet idarecisinin sahip olması gereken vasıflara değinilir.

c) Başlangıçtan on yedinci yüzyıla kadar şehzadelerin yetiştirilme usulü ve bunun Osmanlı yönetimine etkisi vurgulanır.

7. ÜNİTE: KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ

10.7.1. Osmanlı Devleti'nde millet sisteminin yapısını analiz eder.

- İslam ve Osmanlı düşünce geleneklerinde ümmet ve millet kavramlarına yüklenen anlamlara değinilir.*
- Farklı dinî ve kültürel kimliklere sahip toplum kesimlerini idare etmenin millet sistemi sayesinde mümkün olduğu vurgulanır.*

10.7.2. Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerleşim yerlerinin İslam kültürünün etkisiyle geçirdiği dönüşümü analiz eder.

- Fethedilen bölgelerdeki gayrimüslimlerin yaşadıkları toplumsal değişimler üzerinde durulur.*
- Osmanlı şehir ve mahallelerindeki çok kültürlü sosyal hayat (panayır ve şenlikler, dinî törenlerin günlük hayata yansımaları, yemek kültüründeki çeşitlilik, kıraathane / kahvehane ve bozahane kültürü, kıyafetlerdeki çeşitlilik) üzerinde durulur.*

10.7.3. Osmanlı ekonomik sistemi içerisinde tarımsal üretimin önemini fark eder.

Osmanlı Devleti'nde devletin toprak üzerindeki mülkiyeti ve çiftthane sisteminin, zirai üretimin sürdürülmesindeki rolüne değinilir.

10.7.4. Lonca Teşkilatının Osmanlı ekonomik sistemi ve toplum yapısındaki yerini analiz eder.

- Üretimde ziraat ve el emeğini esas alan Osmanlı ekonomik sisteminde Lonca Teşkilatının ve narh uygulamasının rolüne kısaca değinilir.*
- Loncaların toplumsal hayat ve mesleki eğitimdeki yerine değinilerek Osmanlı şehirlerindeki başlıca meslek grupları ele alınır.*
- Osmanlı ekonomik sistemi içerisinde başlıca ticaret mekânları (liman, kervansaray, pazar yeri, bedesten ve kapan) açıklanır.*

10.7.5. Osmanlı Devleti'nde vakıfların sosyal hayattaki yerini ve önemini kavrar.

- Vakıfların sosyal hayatta üstlendiği rollere (imar faaliyetleri, dinî ve sosyo-ekonomik hizmetler) değinilir.*
- Sosyal hayatta vakıfların faaliyet alanlarının çeşitliliği farklı vakfiye örnekleri üzerinden ele alınır.*

11. SINIF ÜNİTE, KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

1. ÜNİTE: DEĞİŞEN DÜNYA DENGELERİ KARŞISINDA OSMANLI SİYASETİ (1595-1774)

11.1.1. 1595-1700 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

*Başlıca siyasi gelişmeler olarak Haçova Muharebesi (1596), Zitvatorok Antlaşması (1606), Nasuh Paşa Antlaşması (1612), Serav Antlaşması (1618), Hotin Antlaşması (1621), Kasr-ı Şirin Antlaşması (1639), Vasvar Antlaşması (1664), Girit'in Fethi (1669), Bucaş Antlaşması (1676), Bahçesaray Antlaşması (1681), II. Viyana Kuşatması (1683), Karlofça Antlaşması (1699) ve İstanbul Antlaşması (1700) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.***

11.1.2. XVII. yüzyılda değişen siyasi rekabet içerisinde Osmanlı Devleti'nin ittifak girişimlerini açıklar.

- a) Habsburg İmparatorluğu'na karşı yürütülen uzun savaşlar neticesinde yapılan Zitvatorok Antlaşması ile birlikte Avrupa diplomasisinde mütekabiliyet esasının kabul edildiği açıklanır.*
- b) Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin doğu sınırının büyük ölçüde belirlendiğine (Kasr-ı Şirin Antlaşması) değinilir.*
- c) Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı stratejik tehditler (Lehistan, Venedik, Avusturya, Rusya ve Malta) ve kayıplar bağlamında Avrupa siyasetinde kurduğu konjonktürel ittifaklara ana hatlarıyla değinilir.*

11.1.3. Modern devletler hukukunun ortaya çıkışında Westphalia (Vestfalya) Barışı'nın rolünü kavrar.

11.1.4. Denizcilik faaliyetlerinin içdenizlerden okyanuslara taşınmasının dünya siyasetine ve ticaretine etkilerini analiz eder.

- a) Okyanusa ve Akdeniz'e kıyısı olan Avrupa güçlerinin denizcilik stratejileri ile denizlerde küresel ölçekli ticari ve askerî faaliyetlere girişmeleri üzerinde durulur.*
- b) Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ve Karadeniz hâkimiyetinin zayıflamasının sebepleri üzerinde durulur. Bu bağlamda Osmanlı denizciliğinde kadırgadan kalyona geçişe değinilir.*

11.1.5. 1700-1774 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.

*a) Başlıca siyasi gelişmeler olarak Prut Antlaşması (1711), Pasarofça Antlaşması (1718), Patrona Halil İsyanı (1730), Ahmet Paşa Antlaşması (1732), Belgrad Antlaşması (1739), Kerden Antlaşması (1746), Kapitülasyonların sürekli hale gelmesi (1740), Çeşme Baskını (1770) ve Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.***

- b) Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri alma gayretlerine değinilir.
- c) Safevi Devleti'nin sona erışı ile Osmanlı-İran ilişkilerinde yeni bir döneme girildiğine değinilir.
- ç) Osmanlı-Rus mücadelesi, Osmanlı Devleti'nin askerî ve siyasi güç kaybı bağlamında ele alınır.

2. ÜNİTE: DEĞİŞİM ÇAĞINDA AVRUPA VE OSMANLI

11.2.1. Avrupa düşüncesinde meydana gelen değişimleri ve bunların etkilerini analiz eder.

- a) Roma Katolik Kilisesi'nin fikrî-manevi, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda kurduğu baskı ve vesayet, ruhban veya aristokrat olmayan kesimleri alternatif bir dünya tasavvuruna sevk ettiği vurgulanır. Söz konusu baskı ve vesayet fikrî-manevi (Rönesans-Reform, Protestanlaşma, hümanist ve rasyonalist felsefeler, Newtoncu Fizik ve Bilim Devrimi, sekülerleşme), sosyo-politik (ülke-devlet esasına dayalı prensliklerin ortaya çıkışı ve devletlerarası ilişkilerin sekülerleşmesi), sosyo-ekonomik (merkantilizm ve kırdan kente göç, aristokrasiye karşı tüccar burjuva sınıfının güçlenmesi), askerî ve teknolojik (ateşli silahlar, yeni gemi türleri) alanlarda yol açtığı çeşitli değişimler vurgulanır.
- b) XVII ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa düşüncesinde meydana gelen değişimler Copernicus (Kopernik), Machiavelli (Makyavel), Thomas Moore (Tamis Mur), Immanuel Kant (İmanuel Kant) ve Jean Jacques Rousseau'nun (Jan Jak Russo) temel fikirleri üzerinden ele alınır.

11.2.2. Avrupa'daki gelişmelere bağlı olarak Osmanlı idari, askerî ve ekonomik yapısında meydana gelen değişimleri analiz eder.

- a) Avrupalıların Amerika kıtasına ulaşmaları sonrasında Avrupa'ya ve dünyaya yayılan değerli madenlerin ortaya çıkardığı ekonomik değişimin Osmanlı coğrafyasında enflasyona ve toprağın ticarileşmesine yol açtığına değinilir.
- b) Merkantilist ekonomi ve Askerî Devrim'in, Avrupa devletleri ile rekabet hâlindeki Osmanlı Devleti'nin toprak düzeninde ve buna bağlı savaş organizasyonunda yol açtığı zorunlu dönüşümler (tüfek kullanabilen piyade ihtiyacının artması neticesinde Yeniçeri Ocağı mevcudunun artışı ve devşirme sisteminin sona ermesi; sekban, sarıca, levent gibi ücretli geçici asker istihdamına sıklıkla başvurulması ve nihayet toprak düzenindeki özelleşme eğilimleri sebebiyle ordunun lojistik sisteminin bozulması) üzerinde durulur.
- c) Fransa'ya verilen kapitülasyonların sürekli hâle getirilmesinin Osmanlı ekonomisine etkilerine değinilir.
- ç) Osmanlı Devleti'nde artan savaş finansmanını karşılamak için alınan tedbirlere (toplanan vergilerin arttırılması, iltizam ve malikâne sistemleri ve olağanüstü savaş vergileri) değinilir.
- d) Avrupa'da merkezîyetçi/mutlakîyetçi devletler güçlenirken, Osmanlı coğrafyasında mahallî politik ve ekonomik aktörlerin merkezî idareye karşı güç kazandığı vurgulanır.

11.2.3. Osmanlı devlet idaresi ve toplum düzenindeki çözümleri önleme çabalarını analiz eder.

a) XVII ve XVIII. yüzyıllarda gerçekleşen muhalif hareketler (Celâli, Yeniçeri ve Suhte İsyanları) dış ve iç kaynaklı değişim ve dönüşümlerle ilişkilendirilerek kısaca ele alınır. İsyanlara katılan toplum kesimlerinin sosyo-ekonomik beklentilerine kısaca değinilir.

b) Osmanlı saltanatında tahta kimin geçeceğine dair belirsizliğin neden olduğu iç siyasi karışıklıklara engel olmak amacıyla Ekber ve Erşed Sistemi'nin ihdas edildiğine değinilir.

c) Osmanlı ıslahat layihalarında devlet idaresi ve toplum düzenindeki değişikliklerin genellikle iç faktörlere bağlı olarak merkezîyetçi bir perspektiften algılandığı vurgulanır.

ç) Lâle Devri olarak bilinen dönemde gerçekleştirilen başlıca yeniliklerin Osmanlı sosyal hayatında etkileri üzerinde durulur.

d) Avrupa'da matbaanın kullanılmaya başlanmasının bilginin üretilmesi ve bilgiye erişim alanlarında sağladığı imkânlar vurgulanarak Osmanlı Devleti'nde Müslüman ve gayrimüslimlerin matbaayı kullanmaya başlama süreçleri ele alınır.

e) Osmanlı ilim ve irfan geleneğindeki yenilik arayışları; Kâtip Çelebi, Naima Efendi, Evliya Çelebi ve Yanyalı Esad Efendi örneklerinden hareketle ele alınır.

3. ÜNİTE: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DENGE STRATEJİSİ (1774-1914)**11.3.1. 1774-1914 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir.**

Başlıca siyasi gelişmeler olarak Aynalıkavak Tenkihnamesi (1779), Kırım'ın Rusya tarafından ilhaki (1783), Fransız İhtilali (1789), Zıstovi Antlaşması (1791), Yaş Antlaşması (1792), Fransa tarafından Mısır'ın işgali (1798), El-Ariş Antlaşması (1801), Sırp İsyanı (1804), Senedi İttifak (1808), Bükreş Antlaşması (1812), Viyana Kongresi (1815), Rum İsyanı (1821), Sudan'da Mısır-Osmanlı hakimiyetinin kurulması (1821-1881), Navarin Olayı (1827), Edirne Antlaşması (1829), Fransızların Cezayir'i alması (1830), Kütahya Antlaşması (1833), Hünkar İskelesi Antlaşması (1833), Balta Limanı Antlaşması (1838), Nizip Muharebesi (1839), Tanzimat Fermanı (1839), Londra Antlaşması (1840), Londra Boğazlar Sözleşmesi (1841), Kırım Savaşı (1853-1856), ıslahat Fermanı (1856), Paris Antlaşması (1856), Süveyş Kanalı'nın açılması (1869), Kanun-î Esasî'nin ilanı (1876), Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878), Ayastefanos Antlaşması (1878), İngilizlerin Kıbrıs'ı işgali (1878), Berlin Antlaşması (1878), Fransızların Tunus'u işgali (1881), Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin kurulması (1881), Üçlü İttifak'ın kurulması (1882), İngilizlerin Mısır'ı işgali (1882), Üçlü İtilaf'ın kurulması (1907), II. Meşrutiyet'in ilanı (1908), Bulgaristan'ın bağımsız olması (1908), Girit'in Yunanistan tarafından işgali (1908), Bosna-Hersek'in Avusturya Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhaki (1908), 31 Mart Olayı (1909), Trablusgarp Savaşı (1911), Uşi Antlaşması (1912), I. Balkan Savaşı (1912), Londra Antlaşması (1913), Bâbîâli Baskını (1913), II. Balkan Savaşı (1913), Atina Antlaşması (1913), İstanbul Antlaşması (1913) ve Bükreş Antlaşması (1913) verilir. **Burada verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Sıralanan olay ve olgulara ilişkin bir konu anlatımı yapılmamalı ve bunların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.**

11.3.2. Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığına yönelik tehditleri analiz eder.

- a) Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle birlikte büyük güçlerin Osmanlı coğrafyasına nüfuz etme ve muhtemel bir dağılma durumunda Osmanlı topraklarını ve tabii kaynaklarını paylaşma çabaları küresel güç mücadelesi bağlamında ele alınır.
- b) 1815 Viyana Kongresi ile başlayan süreçte büyük güçlerin müdahalesiyle uluslararası boyut kazanan konular (1821 Rum İsyanı ve sonrasında Yunanistan'ın kurulması, Kırım Savaşı ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin Paris Antlaşması ile Avrupa devletler hukukuna dâhil edilmesi, 93 Harbi ve sonrasında Berlin Kongresi ile Doğu Anadolu'daki Ermeni Meselesi ve Makedonya Sorunu'nun tanımlanması) bağlamında Osmanlı Devleti'nin varlığının Avrupalı devletler tarafından tehdit edildiği üzerinde durulur.
- c) Avrupa'da XIX. yüzyılda siyasi birliğini tamamlayan devletler bağlamında Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf oluşumlarına değinilir.

11.3.3. Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin merkezi yönetimine rağmen güç kazanması ve nüfuz alanını genişletme çabalarını analiz eder.

Vehhabilik hareketine ve bu hareketin etkilerine kısaca değinilir.

11.3.4. Osmanlı ile Rusya arasındaki rekabetin Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Asya siyasetindeki önemini kavrar.

- a) 1768-1914 arasında Osmanlı Devleti'nin en büyük stratejik rakibinin Çarlık Rusya'sı olduğu açıklanır. Kara ve denizlerdeki Osmanlı-Rus mücadelesinin önceki kazanımlar kapsamında ele alındığı hatırlatılarak bu mücadeleler sonrasında yapılan antlaşmaların Osmanlı Devleti aleyhine Rusya'ya sağladığı kazanımlar kısaca ele alınır.
- b) Rusya'nın Boğazları kontrol ve Boğazlardan serbest geçiş hakkı gibi talepleri karşısında İngiltere, Avusturya-Macaristan, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin Boğazları tahkim ederek ve diplomatik girişimlerde bulunarak Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasına değinilir.
- c) Balkan Savaşları ve sonrasında Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının kaybı, İngiliz-Rus-Fransız ittifakı ve Reval Görüşmesi, Birinci Dünya Savaşı arifesinde Osmanlı Hükûmetinin çeşitli büyük güçler ile ittifak arayışları ve Almanya ile yakınlaşması üzerinde durulur.

4. ÜNİTE: DEVRİMLER ÇAĞINDA DEĞİŞEN DEVLET-TOPLUM İLİŞKİLERİ**11.4.1. Fransız İhtilali ve Avrupa'da Sanayi Devrimi ile birlikte devlet-toplum ilişkilerinde meydana gelen dönüşümü kavrar.**

- a) Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikir akımlarının; imparatorlukların (Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı) siyasi hayatlarına etkilerine ilişkin örneklerle yer verilir. Bu bağlamda Avrupa devletlerinin Balkanlara yönelik politikalarının Osmanlı Devleti'ne etkilerine (Sırp İsyanı, Rum İsyanı ve Navarin Olayı) değinilir. Bu olayların detaylarına girilmez.
- b) Avrupa'daki 1830-1848 İhtilallerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik etkileri kısaca vurgulanır.
- c) Avrupa modern siyasi ideolojileri (liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, Marksizm) tanıtılarak bunların toplumsal etkilerine değinilir.
- ç) Avrupa'da Sanayi İnkılabı sonrasında belirginleşen sınıflı toplum yapısının mutlakiyetçi monarşilerin anayasal monarşilere dönüşmesi üzerindeki etkisi vurgulanır.

11.4.2. Osmanlı Devleti'nde modern ordu teşkilatı ve yurttaş askerliği konularındaki düzenlemelerin siyasi ve sosyal boyutlarını analiz eder.

- a) Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'da uygulanmaya başlanan zorunlu askerlik sistemi ile bu sistemin ulus devletlerin kurulması ve cumhuriyet rejimlerinin ortaya çıkması üzerindeki etkilerine değinilir.
- b) Osmanlı Devleti'nin Batı tipi yeni bir düzenli ordu kurma projelerinin (Nizam-ı Cedid, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye, Asâkir-i Nizamiye), dış askerî rekabete ayak uydurma arzusunun yanı sıra merkezî idarenin otoritesini arttırma amaçlı çabalar olduğu vurgulanır.
- c) Düzenli bir ordu kurmanın önündeki siyasi, ekonomik, coğrafi ve teknolojik engeller üzerinde durulur. Muafiyetlere ve "bedel-i askerî" uygulamasına değinilir.

11.4.3. Ulus devletleşme ve endüstrileşme süreçlerinin sosyal hayata yansımalarını analiz eder.

- a) XIX. yüzyılda artan politik-askerî ve sosyo-ekonomik ihtiyaçlar çerçevesinde devlet idarecilerinin ülkelerindeki nüfusu arttırmaya çalıştıkları ve demografik gücü bir millî güç unsuru olarak kullandıkları vurgulanır.
- b) Ulaşım ve haberleşme sektörlerindeki gelişmelerin (demiryolu, telgraf) merkezî idarelere hâkimiyet alanları üzerindeki otoritelerini arttırma imkânı vermesi Osmanlı Devleti örneği üzerinden ele alınır.
- c) Ulus devlet anlayışıyla birlikte eğitim kurumlarına ve askerî teşkilatlara devletin anlayışına uygun vatandaş yetiştirilmesi görevinin verilmesi üzerinde durulur.
- ç) Avrupa devletleriyle girilen siyasi ve askerî rekabet çerçevesinde açılan kurumlara (Hendesehane ve Mühendishaneler, Mekteb-i Harbiye, Tıbbiye, Mülkiye ve diğer meslek okulları) ve II. Mahmud Dönemi'nden itibaren zorunlu örgün eğitimin başlatılmasına değinilir.
- d) Osmanlı Devleti'nde açılan yabancı ve misyoner okulları ile azınlık okullarına değinilerek II. Abdülhamit Dönemi'nde devlet tarafından kurulan okullar kısaca ele alınır.
- e) II. Abdülhamid Dönemi'nde gerçekleştirilen devlet hastanelerinin ve Dârülaceze gibi sosyal yardım kurumlarının kurulması, emeklilik sistemi ve yoksul aylığı uygulamaları ele alınır. Bu uygulamaların günümüzde de varlıklarını sürdürdükleri vurgulanır.
- f) Avrupa'nın genelinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de eğitim ve sağlık alanlarında faaliyette bulunan dinî vakıflar ve diğer sivil toplum kuruluşlarının yerini devlet kurumlarının almaya başlamasının gerekçelerine değinilir.

11.4.4. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanun-ı Esasî'nin içeriklerini küresel ve yerel siyasi şartlar bağlamında değerlendirir.

- a) Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Kanun-ı Esasî; uluslararası güçler, yerel siyasi aktörler ve ahalinin kriz dönemlerindeki farklı taleplerinin merkezî idare tarafından uzlaştırılmasına yönelik çabalar olarak ele alınır.
- b) Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı hukuk sisteminde meydana gelen değişiklikler ve çıkarılan başlıca kanunlar; devlet-toplum ilişkileri ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyasi sistemine entegrasyonu çerçevesinde ana hatlarıyla ele alınır.

c) Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemeye yönelik Üç Tarz-ı Siyaset olarak bilinen fikir akımları ile bu fikir akımlarının; merkezî idarenin ve düşünce adamlarının siyasi ve toplumsal birliği koruma çabaları olduğu üzerinde durulur.

ç) Meşrutiyet Dönemlerinde yapılan mebus seçimlerinin ve çok partili hayata geçiş denemelerinin demokratikleşme yolunda atılan adımlar olduğu vurgulanır.

11.4.5. 1876-1913 arasında gerçekleştirilen darbelerin Osmanlı siyasi hayatı üzerindeki etkilerini değerlendirir.

a) 1876, 1909 ve 1913 darbelerinin aktörlerine, iç ve dış sebeplerine, gerçekleştirilme şekillerine ve sosyo-politik sonuçlarına değinilir.

b) Devletin siyasi düzenini sekteye uğratan darbeler döneminde yaşanan toprak kayıplarına (Sırbistan, Bulgaristan, Girit, Bosna-Hersek, Arnavutluk) değinilir.

5. ÜNİTE: SERMAYE VE EMEK

11.5.1. Sanayi İnkılabı öncesindeki üretim tarzı ile endüstriyel üretim tarzı arasındaki farkları açıklar.

El emeğine dayalı zirai üretim ve zanaat üretimi ile endüstriyel üretim arasındaki farklılıklar bağlamında çalışma ortamı, üretim aletleri, üretimin hızı ve miktarı, üretim organizasyonu ve çalışma disiplini gibi hususlar üzerinde durulur.

11.5.2. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde endüstriyel üretime geçiş çabalarını ve bu süreçte yaşanan zorlukları analiz eder.

a) Devletin ve özel sektörün sanayileşme çabalarının önündeki engeller (sermaye, bilim ve teknoloji, yetişmiş personel ve uzun vadeli strateji konularındaki yetersizlikler) üzerinde durulur.

b) Küresel kapitalist güçlerle rekabet etme konusundaki zorluklar; 1838 Balta Limanı Antlaşması örneğinden hareketle gümrük ve ticaret antlaşmalarının sınırlayıcılığı ve yerli üretim yerine ithalatın tercih edilmesi gibi faktörler bağlamında ele alınır.

c) Sömürgecilik ile küresel kapitalizm arasındaki ilişkinin sosyal ve ekonomik hayata etkilerine (kölelik, asimilasyon ile hammadde, işgücü ve pazar ihtiyacı) değinilir.

11.5.3. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hükûmetlerin ekonomik hayat üzerinde kontrol sağlamaya yönelik çabalarını ekonomik ve politik açılardan değerlendirir.

a) Kapitalist dünya ekonomisinin etkilerinin yanında plansız ve kontrolsüz kamu harcamaları ve artan savaş maliyetleri dolayısıyla 1856'dan sonraki süreçte kamu maliyesinde yaşanan borç krizleri sonucunda Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin kurulması ele alınır.

b) İttihat ve Terakki Hükûmetlerinin hedeflediği Millî İktisat Politikasına kısaca değinilir.

6. ÜNİTE: XIX VE XX. YÜZYILDA DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT

11.6.1. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki nüfus hareketlerinin siyasi, askerî ve ekonomik sebep ve sonuçlarını açıklar.

- a) İmparatorlukların ulus-devletlere dönüşme süreçlerinin beraberlerinde demografik hareketleri getirmesine değinilir.
- b) Osmanlı Devleti'nin savaşlar ve siyasi anlaşmalar sonucunda toprak kaybetmesi sonrasında başlayan Türk ve Müslüman ahalinin Anadolu'ya doğru zorunlu göçlerinin sonuçları üzerinde durulur.

11.6.2. Modernleşmeyle birlikte sosyal, ekonomik ve politik anlayışta yaşanan değişim ve dönüşümlerin gündelik hayata etkilerini analiz eder.

- a) Tüketim kalıplarının tek tipleştirilmesi ile büyük nüfuslu şehir ve metropollerin kurulmasının olumlu ve olumsuz sonuçlarına değinilir.
- b) XIX. yüzyılda gazetelerin ve diğer süreli yayınların artmasıyla birlikte kamuoyu kavramının sosyal bir gerçeklik hâline geldiğine değinilir.
- c) Kültür endüstrisi ile birlikte ortaya çıkan popüler kültür ve sanat ürünlerine değinilerek bunların sosyal hayatta meydana getirdiği değişimler üzerinde durulur.
- ç) Moderniteyle birlikte birey ve toplumun zaman tasavvurundaki değişim (iş zamanı - boş zaman) ve bu değişimin sosyal hayata yansımaları üzerinde durulur.
- d) Modern şehirlerin dokusunda yaşanan değişim Avrupa'nın büyük metropollerini ile İstanbul, İzmir ve Selanik gibi Osmanlı şehirleri üzerinden ele alınır.

